

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

**FENOMEN ZAGREBAČKE SUBOTNJE ŠPICE KAO DIO JAVNOG
ŽIVOTA U OČIMA KORISNIKA PROSTORA BOGOVIĆEVE ULICE**

Diplomski rad

Ime i prezime studentice: Tea Štefek

Mentor: dr. sc. Ognjen Čaldarović, red. prof.

Zagreb, svibanj, 2014.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. CILJEVI DIPLOMSKOG RADA.....	5
3. OSVRT NA POVIJESNI RAZVOJ ZAGREBAČKOG DONJEGA GRADA.....	5
4. SOCIOLOŠKE ODLIKE JAVNOG PROSTORA DONJEGA GRADA.....	10
5. ZNAČAJ UGOSTITELJSKIH OBJEKATA U POVIJESTI JAVNOG ŽIVOTA ZAGREBA.....	11
5.1. KAVANE I KAFIĆI KAO PROSTORI DRUŠTVENOSTI	12
6. ZAGREBAČKA ŠPICA KAO DRUŠTVENI RITUAL	15
7. OSVRT NA POVIJEST FENOMENA ZAGREBAČKE SUBOTNJE ŠPICE.....	16
7.1. KOMERCIJALIZACIJA NASUPROT REVITALIZACIJI PROSTORA ZAGREBAČKE ŠPICE	18
8. ŠPICA U MEDITERANSKIM GRADOVIMA.....	20
9. RAZLIKE I SLIČNOSTI ZAGREBAČKE I SPLITSKE ŠPICE	20
10. SPLITSKA ŠPICA, JAVNI ŽIVOT I KAVANSKA DRUŠTVENOST NA MJESTIMA SPLITSKE ŠPICE.....	21
11. POVIJESNI PRIKAZ SPLITSKE RIVE	22
12. SPLITSKA RIVA KAO JAVNI I DRUŠTVENI PROSTOR.....	22
13. SPLITSKA RIVA KAO SIMBOLIČKI PROSTOR	23
14. OBNOVLJENA SPLITSKA RIVA I KRITIKA	25
15. HIPOTEZE	26
16. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	27
16.1. METODA PROMATRANJA.....	27
16.2. METODA INTERVJUA	28
17. UZORAK.....	28
18. REZULTATI.....	29
18.1. INTERPRETACIJA REZULTATA DOBIVENIH PRIMJENOM METODE PROMATRANJA	29
18.2. INTERPRETACIJA REZULTATA DOBIVENIH PRIMJENOM METODE INTERVJUA	33
19. ZAKLJUČAK	42
20. LITERATURA.....	44
21. PRILOZI	47

1. UVOD

Zagrebački Donji grad je žila kucavica društvenog života metropole. Njegova prometna, socijalna, ekonomsko-trgovačka, estetska i naposljetku stambena funkcija poznate su još iz prošlosti jer su igrale važnu ulogu u razvoju grada i životu građana. Javni život koji se na području Donjega grada odvijao u drugoj polovini 19. stoljeća je „postupno preuzimao sve važne sadržaje za koje već odavno nije bilo mjesta na Gornjem gradu: upravne i poslovne, prosvjetne, kulturne i društvene...” (Knežević, 2010: 3). U tom vremenu nastaju monumentalne historicističke palače i zgrade u užem središtu grada koje mu danas daju prepoznatljiv urbani karakter. Po stilu gradnje uže središte grada mogli bismo usporediti sa središtima Beča i Budimpešte, što je opravdano, budući da su neki od arhitekata donjogradskih monumentalnih zgrada i pročelja osim u Zagrebu djelovali i u inozemstvu (Hermann Bollè, Bartol Felbinger i Vjekoslav Bastl, učenik Otta Wagnera.). Osim historicizma kao pravca, vidljiv je utjecaj bečke secesije na prijelazu u 20. stoljeće u kojem stvaraju spomenuti arhitekti i u čijim se radovima (zgrade na Trgu bana Josipa Jelačića po uzoru na *Majolikahaus* u Beču, kuća „Elsa-Fluid“ itd.) vidi utjecaj inozemnih uzora u arhitekturi (Babić i Ivančević, 1998). No da se ne čini da je samo 19. stoljeće i prijelaz u 20. stoljeće bilo izrazito plodno razdoblje u arhitekturi Donjega grada, treba spomenuti tvrdnju da je moderna stvorila autore koji su svoj trag ostavili u urbanizmu užeg središta grada (Zagrebačka škola i Kovačić). Naglasak se ipak stavlja na kompleks zgrada koje nastaju u vremenu historicizma i secesije jer je u njemu koncentriran prostor interesa. Prema Knežević, kompleks zgrada koje se danas nalaze na potezu Ilica – Bogovićeve – Gajeva – Petrićeva – Margaretska ulica – Trg Petra Preradovića, nastao je krajem 19. stoljeća te je kompleks izgrađenih zgrada u društvenom smislu bio odraz tadašnjeg građanskog imovinsko-materijalnoga stanja. Ulice strogog središta grada pješačke su zone i imaju trgovačko-ugostiteljski karakter koji je važan zbog područja proučavanja diplomskoga rada.

Razlog spominjanja kompleksa ulica, a ne samo navedene Bogovićeve ulice, jest taj što je prilikom istraživanja uočeno da samo o Bogovićevoj ulici nema dovoljno stavki koje bi bile dostatne za provođenje istraživanja o subotnjoj *špici* pa se zbog toga odlučilo razmotriti cjelokupni fenomen *špice* na području Donjega grada.

Predmet je ovoga rada utvrditi osnovne sociološke elemente fenomena subotnje *špice* i na koji je način on postao subotnja rutina u životima Zagrepčana. Ovisno o tome jesu li korisnici i posjetitelji ugostiteljskih objekata na prostoru *špice*, ona u subotnje jutro

predstavlja uživanje u provedenom slobodnom vremenu na kraju radnog tjedna gledano očima konzumenata prostora *špice*, a ne zaposlenika kafića i kavana. Prostor subotnje *špice* pripada pješačkoj zoni užeg središta grada te se na njoj nesmetano odvija život, bilo sjedenjem na terasama ugostiteljskih objekata ili šetnjom i razgledavanjem. Pješačke ulice uglavnom su popločene terasama ugostiteljskih objekata koje im daju prepoznatljiv karakter koji posebice zaživi vikendom. Zagrebačka subotnja *špica* mjesto je gdje je najvažnije biti „viđen“ u toj dinamičnoj socijalnoj interakciji koja je zanimljiv fenomen jer se na njoj mogu vidjeti različiti društveni slojevi, kao na primjer pripadnici određenih društvenih miljea (glumci, političari, umjetnici). *Špica* se proteže od Gajeve ulice, Petrićeve, Preradovićeve, Margaretske, Preobraženske, Bogovićeve, Trga bana Josipa Jelačića do Preradovićeve trga s najvećom koncentracijom terasa. Termin subotnje *špice* nastao je posjećivanjem ugostiteljskih objekata u užem središtu grada subotom ujutro, a postoji od početka 1990-ih kada u Tkalčičevoj ulici „počinje masovno otvaranje kafića koji daju dojam produžene terase“ (Mucko, 2010: 65). Subotnja *špica* mjesto je u gradu gdje se u određene dane i određene sate okupljaju ljudi koji nešto znače javnosti (Pavličić, 2013). Prvenstveno je riječ o ispijanju kave na terasama poznatih zagrebačkih kafića u središtu grada gdje se kreću medijski eksponirane javne ličnosti te bivanje u njihovoj blizini nekim običnim ljudima predstavlja prestiž ili stvar za pohvalu, ili pak šetanje po šetnicama koje se nalaze u užem središtu grada i u blizini lokacija *subotnje špice* (park Zrinjevac). Te bismo šetnice mogli prozvati *korzom*¹ jer ljudi u određeno doba dana izlaze iz svojih domova i postaju dio javnog života *špice*. Karakteristika kretanja *korzom* je šetnja istim pravcem u oba smjera.

U prvom dijelu diplomskog rada ukratko ću opisati povijesni razvoj Donjega grada od 19. stoljeća do danas, i to preko arhitektonsko-urbanih okosnica s naglaskom na predmet ovog rada; Bogovićeve ulice - Preradovićeve trga - Gajeve ulice te ulice koje okružuju Preradovićeve trg. Prikazat ću urbanizaciju Donjega grada koja teče u tri faze modernizacije; od ruralno-poljoprivredne faze (pašnjaci, gospodarstva i vrtovi) do izgradnje prvih zgrada i monumentalnih palača koje su svojim historicističkim stilom označavale početak novog doba i pojavu novog društvenog sloja - građanstva, a većina njih postoji sve do danas, a neke su restaurirane u neohistoricističkom stilu ili srušene te su na njihovim temeljima izgrađene

---

¹Korzo - gradska ulica u kojoj, po tradiciji ili prema urbanističkim značajkama, teče živ promet (prolaznika, šetača, vozila) i na koju se prema društvenom običaju izlazi u šetnju u određeno doba dana (izvor: <http://www.hrleksikon.info/definicija/korzo.html>).

moderne ostakljene zgrade (trgovački centar na Preradovićevu trgu). Razmatranja osnovnih elemenata socioloških karakteristika javnog prostora Donjega grada kao čimbenika socijalnog života važan su faktor kako bi se objasnilo na koji je način javni život vezan uz okupljališta građana svih slojeva u kavanama, kafićima i restoranima. U prošlosti su gostionice i krčme bile rezervirane za siromašnije socijalne slojeve, dok su kavane za građanstvo bile novost u vremenu kad su se pojavile. One su dominirale do 1970-ih kada na mala vrata stižu kafići procesom nazvanim „kafićogeneza“, prema Pavičiću (1999), (postepena zamjena i metamorfoza kavana u kafiće) čija je glavna karakteristika bila „kava s nogu“ koja je najavljivala dolazak novog životnog stila te užurbanog tempa života u kojem je vrijeme novac. Posljednje desetljeće 20. stoljeća obilježeno je daljnjom „kafićogenezom“ užeg središta Donjega grada i svojevrsnom „terasizacijom“ te popularizacijom samog fenomena *špice*, koja je u tranzicijsko vrijeme doživjela određenu transformaciju u vidu retradicionalizacije i revitalizacije simboličko-identitetskog prostora. Taj je termin postao ustaljen kod građana koji s jedne strane mogu biti konzumenti *špice* i dolaziti subotom ujutro da budu viđeni u prisustvu poznatih, a s druge strane mogu koristiti taj prostor kao mjesto prolaska pri kretanju k svome cilju. U posttranzicijskim društvenim strujanjima koja su obilježila novi milenij spomenuto je uređenje Preradovićeva trga (traje od 2007.- 2011.) te građanski aktivizam koji je sve to popratio. No, osim zagrebačke subotnje *špice*, za usporedbu je uzet i primjer splitske *špice* kao mediteranskog okupljališta gdje se u većem dijelu godine javni život odvija na otvorenom. Splitska *špica* analizirana je kroz socio-povijesno-prostorni kontekst, odnosno opisan je povijesni razvoj splitske Rive i njena važnost kao javnog okupljališta te mjesta splitske *špice*, potom splitska *špica* i mjesta razvoja kavanske društvenosti, simboličnost Rive u životu Splitskana (vjerska - festa Sv. Dujma i sekularna - doček sportaša, primjerice Blanke Vlašić i Gorana Ivaniševića nakon osvajanja *Wimbledona* 2000. godine), prostorna revitalizacija stare Rive (uređenjem stare Rive u novom ruhu napravljene arhitektonske intervencije u prostoru imale su „futuristički“ karakter i uvelike su izmijenile ambijent Rive kakav je posjedovala prije uređenja). Istaknuta je komparacija Zagreba i Splita jer je u oba grada prisutna slična situacija s javnim prostorima koji čine subotnju *špicu*.

Metodološki dio diplomskog rada proveden je putem kvalitativnih metoda promatranja i polustrukturiranog intervjua s korisnicima prostora *špice*. Svrha tih metoda bila je utvrditi frekvenciju ljudi na prostoru *špice* uz razlikovanje dana radnog tjedna i vikenda te doba dana

(prijevodne, poslijepodne, predvečer, noć). Promatranjem su bili obuhvaćeni korisnici prostora *špice* koji su sjedili na terasama kafića, slučajno prolazili tim prostorom ili kupovali u trgovinama na tom prostoru. Promatranje se odvijalo tijekom povoljnih (vedrih i sunčanih) te nepovoljnih (oblačnih, kišovitih, vjetrovitih) klimatskih prilika uz sjedenje na terasi nekog kafića ili na klupici uz neposrednu blizinu proučavane lokacije Gajeve ulica - utok Gajeve ulice u Bogovićeve ulice - Bogovićeve ulice - utok Bogovićeve na Preradovićev trg i Preradovićev trg. Intervjui polustrukturiranog tipa provedeni su na 15 ispitanika (oba spola) u vrijeme dok su se kretali prostorom *špice*. Pitanja i teme intervjuja polustrukturiranog tipa omogućili su ispitanicima da što slobodnije i na sebi svojstven način odgovaraju na pitanja. Odobrenje i pristanak na intervju dobiveni su na licu mjesta.

2. CILJEVI DIPLOMSKOG RADA

Ciljevi ovog diplomskog rada su istraživačkim metodama intervjuja i promatranja istražiti kakvo mišljenje imaju korisnici prostora subotnje *špice* o čitavom fenomenu *špice* na prostoru Gajeve ulice, Bogovićeve ulice i Preradovićeve trga te o djelatnostima koje se tamo obavljaju (ugostiteljsko-trgovačko-uslužne djelatnosti). Nadalje, cilj je utvrditi kakva je *špica* bila u prošlosti, odnosno što se po mišljenju korisnika prostora *špice* promijenilo u odnosu na prošla vremena, a danas je nama nepojmljivo (šetnja Zrinjevcem, kavane na Trgu bana Josipa Jelačića...) jer je percepcija *špice* današnjim mlađim generacijama usko vezana uz Preradovićev trg i okolne ulice koje se slijevaju u njega, te medijsko prisustvo i velik broj ljudi kojima je provođenje subotnjeg prijevodneva u gradu postalo rutina. Još jedna bitna stavka koju bismo mogli istražiti jest komerijalizacijski karakter *špice* koji uključuje konzumerističko ponašanje korisnika toga prostora (kupovina, konzumiranje hrane i pića na terasama kafića i restorana).

3. OSVRT NA POVIJESNI RAZVOJ ZAGREBAČKOG DONJEGA GRADA

Pod pojmom Donji grad podrazumijevamo „urbano-arhitektonski kompleks planiran, uobličen i izgrađen najvećim dijelom u drugoj polovici 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća. Od 18. stoljeća se za Donji grad rabi naziv za prostrano, urbanizirano i izgrađeno poljoprivredno područje ispod Gradeca i Kaptola. Nadalje, preciznije rečeno, obuhvaća područje od Črnomerca na zapadu do Kvaternikovog trga na istoku, dok u 20. stoljeću i danas jednoznačno obilježava urbano-arhitektonski kompleks između Ilice i željezničke pruge u pravcu sjever-jug te Draškovićeve ulice i Ulice Republike Austrije u pravcu istok-zapad“ (Knežević, 2010: 7).

Ukratko ću opisati razvoj Donjega grada od njegove protourbanizacije (Knežević, 2010) koja se dogodila otprilike početkom 19. Stoljeća, preko urbanizacije koja se kretala postupno do današnjih graditeljsko-urbanističkih tendencija u urbanizmu i arhitekturi (revitalizacija i uređenje starih, zapuštenih zgrada užeg središta grada).

Tablica 1. Skica povijesnog razvoja prostora Donjega grada

	PRVA MODERNIZACIJA	DRUGA MODERNIZACIJA	TREĆA MODERNIZACIJA
RAZDOBLJE	19. stoljeće	20. stoljeće	Kraj 20.stoljeća i 21.stoljeće
OBILJEŽJA	Historicizam, protourbanizacija	Urbanizacija	Urbanizacija i postmodernističke intervencije u prostor zatvaranje prometa i uvođenje pješačkih zona u centar grada
ULICE/TRGOVI	Harmica, Radićeva, Ilica, kompleks Ilica- Bogovićeve- Margaretska, Oktogon Uređenje Preradovićevog trga (1897.) i rušenje kuća između Preobraženske i Margaretske ulice	Blok zgrada na trgu bana Josipa Jelačića između Gajeve, Petrićeve i Bogovićeve	Uređenje pješačke zone: uređenje trga bana Josipa Jelačića i Gajeve ulice prvo do Bogovićeve pa onda do Tesline, Petrinjske do Amruševe i Bakačeve do Vlaške; uređenje Bogovićeve i Petrićeve te uređenje Preradovićeve do križanja s Masarykovom, dio Varšavske do Gundulićeve ulice i cijela Margaretska ulica

			Uređenje Preradovićeve trga 1995. Uređenje Preradovićeve trga 2007.-2011.
ZGRADE/PALAČE	Zakladna bolnica, kuća „Hatz“ (Trg bana Josipa Jelačića 15), kuća „Felbinger“ (Trg bana Josipa Jelačića 16), pravoslavna vjerska općina (Ilica 7), palača <i>Siebenschein</i> (Međimurska trikotaža), palača Prve hrv. štedionice (zgrada PBZ-a Oktogon)	Hotel „Dubrovnik“ Kuća „Radovan“ Neboder „Napredak“	Centar „Cvjetni“

Prema S. Knežević, razvoj Donjega grada možemo podijeliti u tri razdoblja:

Prvo razdoblje obuhvaća eru historicizma kao pravca u umjetnosti koji se u punom zamahu očitovao na zgradama užeg središta Donjega grada koje su sagrađene u 19. stoljeću. Donji grad počeo se razvijati oko Manduševca, odnosno Harmice te Radićeve ulice i početka Ilice gdje je 1794. godine sagrađena velika Zakladna bolnica (obuhvaćala je potez koji danas omeđuju Gajeva, Bogovićeve, Petrićeve i Ilica 1 i 1a) (Špoljarić, 2008). U ravnici južno od Harmice i Ilice pa sve do Frankopanske ulice postojali su vrtovi, pašnjaci te oranice i gospodarske zgrade za stoku. Taj je kompleks bio prošaran mrežom poljskih i makadamskih puteva preko kojih se moglo prići gospodarstvima i oranicama. Danas neke od tih puteva predstavljaju Draškovićeve, Gajeva, Preradovićeve, Frankopanska i Savska ulica (Knežević, 2010). Ranu urbanizaciju u Donjem gradu predstavljalo je nekoliko zgrada izgrađenih na području Harmice i na početku Ilice, od kojih su najpoznatije kuća „Felbinger“ (Trg bana Josipa Jelačića 15, danas stambena zgrada), kuća „Hatz“ (Trg bana Josipa Jelačića 16, danas

hotel „Dubrovnik“) te pravoslavna vjerska općina (Ilica 7, danas stambeno-poslovna zgrada) (Knežević, 2010).

Prema Knežević (2010), dalju urbanizaciju Donjega grada te povezivanje s urbanim jezgrama formiranim unutar granica povijesnih jurisdikcija koje su ujedinjene u grad Zagreb (Gradec i Kaptol), određivala je regulacija iz 1865. godine koja je predlagala nove centralne funkcije koje bi osigurale razvoj Zagreba kao europske metropole. Područje obuhvaćeno planom sezalo je od Trga Francuske Republike do Draškovićeve ulice te od Ilice prema istoku. Blok Ilica – Bogovićeve – Margaretska ulica te prolaz Oktogon počinju se graditi 1899. (Knežević, 2010). Preradovićev trg sjevernim dijelom definira zgradu Pravoslavne općine, a južnim dijelom palaču *Siebenschlein* (ugao Preradovićeve ulice i Preradovićeve trga, danas je to zgrada Međimurske trikotaže) koja je izgrađena 1879. godine. Prvo preuređenje Preradovićeve trga možemo povezati s prvom modernizacijom Donjega grada, a projekt uređenja napravio je Hermann Bollè 1897. godine (Knežević, 1994). Za vrijeme uređenja porušene su sve kuće između Preobraženske i Margaretske ulice. Većina građevina nastala je krajem 19. stoljeća u stilu historicizma koji je označavao početak novog životnog stila i razvoja građanskog sloja te trgovačkog društva. U prilog toj tezi ide izgradnja monumentalnih palača poput Prve hrvatske štedionice 1899. godine (danas se ona nalazi u sklopu zgrade Privredne banke Zagreb – prolaz „Oktogon“).

Druga modernizacija obuhvaća period 20. stoljeća, odnosno, kraj joj se može označiti raspadom bivše Jugoslavije (1992.). Do kraja Prvog svjetskog rata, Donji grad ispunio je sva očekivanja koja se tiču urbanog razvoja i urbanizacije iz prethodnog stoljeća te je osigurao Zagrebu epitet moderne metropole. S razvojem urbanizacije svi važni administrativno-poslovno-obrazovni i kulturni centri imaju svoje središnjice u Donjem gradu pa su s obzirom na važnost funkcija koje obavljaju smješteni na lokacije (trgove te glavne ulice) koje su bliže ili dalje središtu grada (Knežević, 2010). U 20. je stoljeću Donji grad postao najveće rezidencijalno područje grada zbog svog ujednačenog mjerila i arhitektonskog izraza te postaje urbani prostor koji naseljavaju pripadnici srednjeg i visokog građanskog sloja.

Između dva svjetska rata praznine na mjestu nekadašnjih zgrada popunjavane su novim modernim objektima, primjerice blok na Trgu bana Josipa Jelačića između Gajeve, Bogovićeve i Petrićeve ulice izgrađen je 1935. (Knežević, 2010). Od ostalih zgrada koje su izgrađene u užem središtu Donjega grada izdvajaju se hotel „Dubrovnik“, kuća „Radovan“,

odnosno prvi zagrebački neboder, te zgrada Napretkove zadruge (Knežević, 2010). 1930-e bile su razdoblje kada su se prizemlja svih kuća Preradovićeve trga i Preobraženske ulice pretvorila i/ili preobrazila u prodavaonice, postavljen je javni sat, telefonska govornica i benzinska crpka. Zbog dalje urbanizacije i porasta prometa u središtu grada dolazi do potrebe uklanjanja cestovnog prometa iz užeg središta Donjega grada. Planovi uređenja i uvođenja pješačkih zona jedini su način da se to ostvari pa se u sljedećem razdoblju modernizacije pristupilo tom problemu i njegovu rješavanju.

Treća modernizacija odnosi se na posljednje desetljeće 20. stoljeća te početak 21. stoljeća. Obuhvaća pretvaranje prometnih površina središta grada u pješačke zone koje imaju socijalno-prostornu funkciju i područje su od višeznačne arhitektonsko-prostorne važnosti (Podnar, 2009). Osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća počela je politika povratka prostora pješaku te zaokupljenost pješakom koja se prepoznala i validirala. Pješačke zone prilagođene su boravku ljudi i neometanom kretanju pješaka i uglavnom su usko vezane uz središte grada te trgovačke i ugostiteljske sadržaje. Obuhvaćaju područje sjeverno od Ilice, južni dio Radićeve ulice, Tkalčičevu ulicu, Krvavi most, sjeverno od Vlaške ulice, Iblerov trg, Smičiklasovu ulicu, itd. (Ričković, 1998). Pješačku zonu čine pješačke ulice, trгови i prolazi (Oktogon koji povezuje Ilicu i Preradovićev trg). Pješačka zona Donjega grada počela se uređivati 1987. godine i to u tri faze, prema Ričkoviću (1998): prva faza obuhvaćala je uređenje Trga bana Josipa Jelačića i Gajevu ulicu, prvo do Bogovićeve ulice pa onda do Tesline, Petrinjsku ulicu do Amruševine i Bakačevu do Vlaške; druga faza obuhvaćala je uređenje Bogovićeve i Petrićeve te uređenje Preradovićeve ulice do križanja s Masarykovom, dio Varšavske do Gundulićeve ulice i cijelu Margaretsku ulicu, a treća faza uređenja pješačke zone označavala je funkcionalnost povezanu s humanizacijom prostora u središtu grada (Ričković, 1998). Funkcije pješačke zone višestruke su te se u njoj obavljaju djelatnosti poput trgovačke, ugostiteljske i poslovne. Koncentracija ugostiteljskih djelatnosti najveća je, pa one razlikuju pješačku zonu od ostatka gradskog središta. Najpoznatiji trg pješačke zone Donjega grada, osim Jelačićeva, Trg Petra Preradovića, u ovoj je fazi modernizacije uređen te je zadržao namjenu trga kao mjesta prodaje cvijeća i društvenog poprišta. On je sve do 1995. godine bio tipičan donjogradski trg, popularan turistima i stanovnicima grada, no nakon tog uređenja postao je simbolom nacionalnog, ideološkog i komercijalnog značenja, osim svog primarnog urbanog značenja (Podnar, 2009). Nakon drugog uređenja Preradovićeve trga uže središte grada je u potpunosti, zahvaljujući uređenim pješačkim zonama, postalo područje sa

zabranjenim prometom motornih vozila (osim Ilice kojom prolaze tramvaji) i nisu poduzimane veće prostorne preinake. Zbivanja iz recentnije povijesti su treće preuređenje Preradovićeve trga (2011. god.) zbog izgradnje trgovačkog centra te podzemne garaže u Varšavskoj ulici, čime je ona iz pješačke zone postala mjesto „ulaza i izlaza“ iz garaže. Najnoviji primjer je pretvaranje Bakačeve i Cesarčeve ulice u pješačku zonu te izgradnja stambeno-poslovne zgrade na mjestu nekadašnjeg parkirališta u Cesarčevoj ulici. Svjedoci smo postepenog ukidanja prometa motornim vozilima u užem središtu grada polaganim pretvaranjem prometnica u pješačke zone.

4. SOCIOLOŠKE ODLIKE JAVNOG PROSTORA DONJEGA GRADA

Javni prostor grada te njegovi specifični dijelovi ugrađeni su u memoriju njegovih građana. Urbana memorija označava kolektivno pamćenje stanovnika grada koje je vezano uz neki prostor. Kako Mucko (2011) navodi, elementarne sastavnice urbane memorije su figure sjećanja, odnosno elementarne sastavnice pamćenja oblikovane unutar nekog socijalno-relacijskog okvira. Urbana memorija, prema Crinsonu (2005), predstavlja shvaćanje grada kao fizičkog krajolika i kolekcije objekata i praksi koje omogućavaju ponovno skupljanje prošlosti i koji prošlost uobličuju kroz tragove gradskog sekvencijalnog građenja i ponovne izgradnje. Osim urbane memorije, treba napomenuti još neke sociološke odlike javnog prostora u gradu, za primjer bismo mogli uzeti fenomen subotnje *špice*:

- vezanost uz prostore: složena dimenzija koja uključuje simbolički odnos koji ljudi oblikuju pridajući nekom posebnom prostoru ili mjestu te osjećaje koje ljude emotivno vežu uz neki prostor (Low, 1992. prema Čaldarović, 2012). Preciznije rečeno, *špica* bi mogla biti okarakterizirana kao kulturna vezanost uz određeno mjesto (uže središte Zagreba) koje u sebi sadrži vezanost uz povijesnu dimenziju (postoji od kraja 19. st. kad je bila popularna šetnica i pojavljivanje na Zrinjevcu, pa preko pojave kavana i kafića do subotnje *špice* u 21. stoljeću u užem središtu grada).

- urbane ikone: prezentacije nekog grada, nose znak prostora i vremena te su vizualno upadljive. One su simboli koji ljudima omogućuju znak raspoznavanja, primjerice subotnja *špica* kao simbolična slika može biti razglednica grada Zagreba, prepune terase ljudi koji piju kavu i razgovaraju, centar grada krcat šetačima u subotnje prijepodne i gužve u pješačkoj zoni užeg središta grada. Ikoničnost grada prisutna je u vizualnim slikama koje s jedne strane imaju posjetitelji koji dolaze u Zagreb u slučaju simbolične subotnje razglednice Zagreba gore

opisane, te s druge strane slike koje su prezentirane u medijima (Podnar, 2009). Stavimo li malo središte zbivanja na javni prostor u kojem se *špica* odvija, on je, prema Podnar (2009), višestruki identitetski pluralizam, odnosno susret različitih socijalnih struktura i miljea identitetski jednak svima, ali opet prostorno različit, jer taj prostor užeg središta Donjega grada za nekoga može biti tek prolaz, nekome je to radno mjesto, a nekome mjesto za provođenje slobodnog vremena.

- oblici socijalnog nakupljanja: *špicu* karakterizira kombinacija raštrkanog tipa koji se očituje u povremenom zaustavljanju na javnom prostoru zbog susreta s poznanicima/prijateljima te grupiranog tipa zbog boravka na terasama kafića ili zbog promatranja nekog događaja i realizacije istog (Čaldarović, 2012).

- simbolički elementi: *špica* ima čitav niz simboličkih elemenata koji obilježavaju javni prostor. Simbolika se veže uz ambijent, situacije i neprekinuti socijalni tok aktivnosti, što na *špici* znači stalan dolazak/odlazak ljudi sa *špice* te manifestacije koje se odvijaju ljeti, poput koncerata na otvorenom (*C'est is the best*) ili zimi (Advent u Zagrebu). Javni prostori funkcioniraju kroz simbolizaciju pojedinih elemenata (Čaldarović, 2012).

- procesualnost: javni prostori su dinamični, u njima se odvija stalna mijena javnog života. Korisnici prostora subotnje *špice* postaju dio procesualnosti jer se neki žele prošetati s prijateljima, vidjeti se, a nekima je glavni motiv biti na *špici* da budu viđeni u blizini poznatih osoba, što možemo nazvati atrakcijskim elementom procesualnosti (Čaldarović, 2012).

Indikatorom socijalnog javnog života u gradu epitetki bismo mogli nazvati „društvenost“ te odmah prema određenju pojma „društvenost“ vidjeti zbog čega je važan za tematiku kojom se diplomski rad bavi: „Koncept društvenosti omogućuje stavljanje u formalni odnos različita područja stvarnosti poput formiranja i socijalizacije individue, modele integracije raznih društvenih klasa, modele konkretnih odnosa između pojedinca i njegove društvene sredine“, (Bozon, 1982. prema Sabotič, 2005: 48). Društvenost se, tako određena, može povezati uz slobodno vrijeme koje ljudi provode kad ne obavljaju svoje zanimanje.

5. ZNAČAJ UGOSTITELJSKIH OBJEKATA U POVIJESTI JAVNOG ŽIVOTA ZAGREBA

Socijalni život Zagrepčana vezan je, između ostalog, uz pojavu ugostiteljskih objekata koje bismo, ovisno o društvenom sloju koji se u njemu okupljao, mogli hijerarhizirati kroz kavane, gostionice i krčme. To su bili javni prostori, odnosno mjesta susreta i dužeg boravka

te mjesta gdje su ljudi provodili svoje slobodno vrijeme (Sabotič, 2007). Osim toga, u njima su se igrale igre poput biljara, organizirali su se plesovi i zabave koje su uključivale glazbu. Postojala su pravila koja se tiču razlikovanja krčmi i kavana te njihove društvene hijerarhije, odnosno činjenice da su krčme i gostionice pripadale siromašnijim društvenim slojevima, a kavane građanstvu. Osim socijalne, postojala je i prostorna hijerarhija prema kojoj su gostionice postojale u svim gradskim četvrtima, dok su se krčme nalazile u starom dijelu grada (Vlaška ulica i Nova Ves) i nije bilo niti jedne u središtu grada. Kavane su prostorno bile smještene u užem središtu grada te su bile najurbaniji ugostiteljski objekt gradskog središta, odnosno dokaz urbaniziranosti nekog prostora i urbanog identiteta građana koji su u njih dolazili. Kao dokaz socio-prostorne korelacije između kavana i tipa njenih posjetitelja, postojala je kategorizacija unutar dobrostojećih društvenih krugova koji su posjećivali kavane (npr. gosti koji su išli u kavane razlikovali su se prema zanimanju, društvenom sloju i naraštaju). Nadalje, ulazeći u povijest kavana kao novog oblika društvenosti i okupljališta, treba napomenuti da je njihova pojava bila praćena modom koju su diktirale europske prijestolnice poput Beča i Budimpešte.

5.1. KAVANE I KAFIĆI KAO PROSTORI DRUŠTVENOSTI

Kavane su odražavale srednjoeuropski način života gdje se izrekom „ne kod kuće, a ipak doma“ saželo pravoo značenje kavane (Cindrić, 2003). Početak kavanskog života kreće od spomena prve kavane u Zagrebu 1756. godine koja se zvala *caffetarius* „Valentinus Horro“, a nalazila se u Masarykovoju 8 (Maruševski, 2006). Prve kavane bili su šatori i nalazili su se na zapadnoj strani Harmice. Među prvim zagrebačkim kavanama pojavljuje se „Kazališna kavana“, izgrađena 1836. (Maruševski, 2006). Sljedeća poznata kavana otvorena u Donjem gradu na mjestu današnjeg hotela „Dubrovnik“ bila je „Velika kavana“ koja je ugošćivala trgovački svijet, poslovne ljude, trgovačke putnike – stoga je nazvana „Burza“, još je bila i najveća i najelegantnija u cijelom gradu (Maruševski, 2006). Na uglu današnje Praške ulice i Trga bana Josipa Jelačića otvorena je „Narodna kavana“, izgrađena 1832., u čijem su se prostoru sastajali patriotski nastrojeni građani, dok je kavana „Pallain“ otvorena 1845., a 1883. otvorena je i kavana „Zagreb“, uređena u stilu bečke kavane (Maruševski, 2006).

Titula najljepše kavane krajem 19. stoljeća pripala je kavani „Corso“ koja se nalazila na uglu današnje Gundulićeve ulice i Ilice. Ona je bila „moderno uređen javni lokal za veliki promet gostiju.“ (Cindrić, 2003). Sagrađena je u stilu historicizma s elementima secesije u stilu tadašnje gradnje s prelaska u 20. stoljeće. U njoj su se sastajali predstavnici više srednje

klase i bila je „bečka kavana na hrvatski način“. Na uglu Medulićeve ulice i Ilice 1913. godine otvorena je kavana „Pariz“ kao konkurencija „Corsu“, no ubrzo je zbog političkih razloga promijenila ime i postala kavana „Medulić“ (Maruševski, 2006). Kavana „Bauer“ u Frankopanskoj ulici bila je sjedište pripadnika slikarske i književne moderne te se ukratko može reći da su „Narodna kavana“, kavane „Corso“ i „Bauer“ bile sjedište hrvatske intelektualne elite (Sabotič, 2007). Rezime prostornog razmještaja svih navedenih kavana je bio: „Velika kavana“ nalazila se u Gajevoj ulici, u kući do nje kavana „Croatia“, na uglu s Praškom ulicom „Narodna kavana“, na Trgu bana Josipa Jelačića nalazila se „Centralna kavana“ (Kovačić, 1990). Osim kavana, treba spomenuti i *kafesantane* koje su tako prozване zbog bogatog programa s plesnjacima i gostovanja raznih pjevača šlagera. Takve su bile kavana „New York“ na Trgu bana Josipa Jelačića i kavana „Zora“ na početku Preradovićeve ulice koja je radila isključivo po noći (Kovačić, 1990). Kavane su bila mjesta koja su radila od 5 sati do ponoći, odnosno do 1 sat ujutro (Maruševski, 2006). Gosti koji su dolazili u kavane dijelili su se prema interesima i zanimanjima (novinari, trgovci, bankari, glumci, pisci, ali i boemi). Na spomen boema treba navesti književnike Antuna Gustava Matoša te Nikolu Polića koji su vrlo često pohodili kavane s ostalim pjesnicima i književnicima te su bili vrhunski kroničari svoga vremena. Vrlo su često pisali feljtone, primjerice Matoševe „Kafanske varijacije“ i Polićev „U kavani o kavani“ u kojem napominje da su „kavane važne institucije, važnije od raznih akademija te ostalih učenih zavoda“ (Sabotič, 2005: 47). Povezujući književnost s društvenošću u kavani treba naglasiti tri bitne točke koje su važne u analogiji ovog fenomena, prema Sabotič (2005); prvo je širina vremenskog okvira, jer radi se o vremenu modernizacije do postmodernizacije (20. i 21. stoljeće); drugo je područje interesa grad i njegovi stanovnici, a treće sociopovijesni kontekst. Gosti kavana sjedili su za okruglim stolovima, svatko je imao pregled nad cijelom kavanom i već je tada bilo bitno biti viđen među poznatim ljudima, što je jedna od glavnih društvenih funkcija kavana (preteča subotnje *špice* kakvom je mi danas znamo).

Polovicom 20. stoljeća dolazi do modernizacije kavana zbog novog načina života te klasično-prostrani kavanski prostori nestaju. Ubrzani životni stil zahtjeva metamorfozu kavana, a velik dio njih se zatvara jer više nemaju gostiju. Kultne kavane „Corso“ i „Medulić“ 1970-ih postale su zrakoprazni prostori u užem središtu Donjega grada čija su nekadašnja sjajna stakla sada oblijepljena reklamnim plakatima (Maruševski, 2006).

1960-ih otvara se „Tin-Tingl“, jedan od prvih kafića koji se nakon preobrazbe kavana nameće kao novi oblik ugostiteljskog objekta u kojem se ljudi okupljaju. Kafići su tada išli u skladu s modernom arhitekturom te su odisali urbanošću, užurbanošću i duhom gužve, odnosno u srži su bili zamjena kavani jer su sva pića dobila sintagmu "to go" - kava se pila "s nogu" (Radaković, 1999).

Početakom 1970-ih javnost se nametnula kafiću te su ljudi stajali pred kafićima bez ikakvog konzumiranja pića. Sedamdesetih godina počinje kultura kafića kao novog oblika ugostiteljstva (*Match Ball* kod Arhitektonskog fakulteta bio je prvi kafić koji je pohodila tadašnja sportska imućna elita) (Sabotič, 2005). Proces koji je doveo do nastanka kafića u svojim počecima bila je javna i nenametljiva pojava, što se vidi i po uređenju kafića koji su bili jednostavni, uniformni te mali prostori, odnosno „okljaštreni hibridi različitih ugostiteljskih rodova“ (Sabotič, 2005: 64). Kafići su bili mjesta dugotrajnog stajanja (što je tipičan stav gosta) ili za šankom ili za visokim barskim stolovima, te u njima gost ima potrebu za kretanjem (Pavičić, 1999). Nadalje, kafić je odražavao život u gradu, njegovu mobilnost i brzinu. Otvoren je gradu te se ulica pretvorila u kafić, pri čemu gosti kafića ne traže da im se štiti intimnost.

Stvaranjem kafića iz kavana nameće se potreba za razlikovanjem dvaju ugostiteljskih objekata prema funkcijama, karakteristikama i modelima. Primjerice, kavane su bile simbol građanstva te građanske društvenosti (Sabotič, 2005). One su bile proizvod građanske kulture europskih metropola. Vezane su uz gradski prostor, a u socijalizmu su bile jedini prihvatljiv oblik društvenosti jer je to bilo doba ugostiteljske uniformizacije (Sabotič, 2005). Kafići su nastali na temeljima kavana kao njihovi moderniji oblici te su u sebi imali urbanu društvenost (Sabotič, 2005). Prema Pavičiću (1990), kafići nemaju ništa posebno (jelo, uslugu ili ponudu); oni su naša osobitost u kojima epitet „kafićki narod“ dobiva smisao. Nevješto prerušeni u kavane i s lošim pokušajem stvaranja kavanskog ugođaja, kafići su bili kvaziugostiteljska mjesta koja su bila skupa i bučna te relativno nova, dok je kavana tražila širinu i bilo je potrebno cijelo stoljeće da se usadi u urbanu memoriju Zagrepčana (Sabotič, 2005).

Pitanje povratka kavana u Zagreb počinje se problematizirati krajem 1980-ih s buđenjem srednjoeuropskog starozagrebačkog štiha te ponovnim otvaranjem kavana poput KiK-a (Sabotič, 2005). Kako se dotadašnje socijalističko uređenje primicalo svome kraju, građanska kultura je našla mjesto za svoj uzlet, tako je i kavana postala podoban oblik

društvenosti kao *hommage* prošlim vremenima. Raslojavanjem društva te pojavom potrošačkog društva dolazi do novosti u ugostiteljskoj ponudi (Internet caffè-i, latino-barovi, pubovi...) (Sabotič, 2005). Povratak kavana treba razumjeti kao proces tranzicije i retradicionalizacije hrvatskog identiteta. To je proces koji je popustio nekadašnji jugoslavenski svjetonazor te se novi identitet u novonastaloj državi trebao stvoriti, što nije bilo moguće bez pamćenja u prošlosti (kavana je objekt koji okrepljuje hrvatsko pamćenje) (Sabotič, 2005). Kritičari ponovnog otvaranja kavana bili su skeptični prema tom činu jer su smatrali da se neće uspjeti oživjeti stari štih kavana u Zagrebu („Gradska kavana“, „Mala kavana“) te da će one uslijed postmodernih strujanja postati uniformne i neće se razlikovati od ostalih ugostiteljskih objekata (kafića koji su dominirali) jer je njihovim zatvaranjem tradicija kavana prebrisana, iako se gradila cijelo stoljeće. Na kraju je tako i bilo, Zagreb je preuređenjem „Gradske kavane“ i uvođenjem nekih novih kavana dobio „lažne“ nekadašnje kavane čija je tradicija novouspostavljena i izmišljena. Termin kavane kao okupljališta građanstva je ostao, te su „nove-stare“ kavane otvorene unutar nekadašnjih prostora obnovljenih historicističkih zgrada, no uslijed renoviranja unutarnjeg prostora kavane u neohistoricističkom stilu izgubljen je štih i nekadašnja duša kavane kao okupljališta. Usprkos svim promjenama koje su kavane doživjele posljednjih godina, ne treba zanemariti činjenicu da je odlazak u kavane starijim građanima svakodnevni ritual te da mu one predstavljaju uspomene i slike na neka davno minula vremena.

6. ZAGREBAČKA ŠPICA KAO DRUŠTVENI RITUAL

U urbanističkoj filozofiji poznati su prostori koji se nazivaju „treći prostori“ koji označavaju velik raspon javnih mjesta koja okupljaju čitav niz slučajnih neformalnih susreta. Srž „trećih prostora“ je: neutralna točka gdje pojedinci mogu doći i otići, stalna otvorenost i dostupnost tijekom radnih dana te prijateljsko ozračje. (Carmona, Heath, Oc i Tiesdall, 2003: 116). Treća mjesta bi u ovom slučaju bili kafići subotnje *špice*.

Špica ima svoju tradiciju jer postoji cijelo stoljeće kroz svoje različite forme, a i općenito poimanje ljudi (što je za njih *špica*). *Špica* je kao ritual potrebna tradiciji kako bi ona održala svoj kontinuitet i bila spona društva s vlastitom prošlosti (Leburić, 2004). Svaka generacija je doživljava na svojstven način, i sa svakom generacijom *špica* postaje drugačija (nove socioprostorne i političke prilike te, ako ništa drugo, smjena generacija). *Špicu* bismo, osim toga što je postala rutina u životima Zagrepčana, mogli označiti i ritualom koji je postao navika uvedena u javni život. Ritual se pojavljuje u svakom društvu kao simboli u životu

pojedince i kolektiva te sudjeluju u formiranju društvenog identiteta. Već time što se odvija na gradskom prostoru, *špica* je gradski ritual koji ima ukalupljeno i poznato ponašanje (dolazak između 11-15 sati subotom u uže središte grada), svojevrsnu razrađenost i funkciju instrumenta za formiranje odnosa među društvenim miljeima (svaka ulica subotnje *špice* rezervirana je za određene društvene miljee). Nadalje, izgradnja urbanog identiteta te ritualnog prostora gdje se ritual obavlja postaju dvosmisleni; s jedne strane svakodnevni (primjerice, ritualno ispijanje kave u kafićima užeg središta) te simbolični (kultura ispijanja kave na subotnjoj *špici*). Prostor *špice* koji čine „terasizirane“ pješačke zone u suštini je planirana javna površina koja je zakupljena i kojoj se atributi „javno“ i „dostupno“ gube čim se treba prijeći preko terase nekog kafića da se zaobiđe gužva i omogućiti slobodan prolazak ljudima. Mogućnost slobodnog kretanja pješaka za vrijeme subotnje *špice* je otežana ukoliko je osoba samo prolaznik, dok je konzumentima *špice* sjedenje na terasi, koja je dio javnog prostora, naplaćeno ugostiteljskom uslugom (Kritovac, 1999).

7. OSVRT NA POVIJEST FENOMENA ZAGREBAČKE SUBOTNJE ŠPICE

U prošlosti je *špica*, odnosno pojavljivanje u gradu na tadašnjim ključnim punktovima, bilo šetalište Zrinjevac gdje su se mladi i stariji dolazili prošetati promenadom središta grada. Srž *špice*, odnosno okupljališta, je „biti viđen“. Osim šetnje gradom, *špica* je predstavljala i posjećivanje kavana i sjedenje što bliže staklenoj stijeni koja je odvajala područje kavane od vanjskog prostora da se vidi tko je na *špici*, a tko nije. Trg bana Josipa Jelačića te kavane na Harmici su kao i sve ostale imale nepisano uniformno pravilo kako se na *špici* ponaša i tko *špicu* pohodi. Za pretpostaviti je da su *špicu* pohodili srednji i visoki slojevi građanstva jer su oni imali slobodnog vremena kada su se mogli družiti sa svojim prijateljima, za razliku od siromašnijih slojeva koji nisu imali ekonomskih uvjeta ni vremena koje su mogli utrošiti na pojavljivanje na *špici*. Za *špicu* se oblačila najbolja odjeća i obuća te nakit jer je bilo bitno ne ispasti iz ukalupljenog modela ili se osjećati metom kritika gradskih kuloara. Transformacijom kavana u kafiće *špica* nije izgubila na važnosti i tradiciji, nego se zbog novog životnog stila koji je krasio brz tempo življenja te užurbanost malo izmijenila. Uvođenjem pješačkih zona u užem središtu grada i zabrani prometovanja motornim vozilima *špica* se proširila, odnosno dobar dio pješačkih staza ispunjen je terasama novoootvorenih kafića koji su se hiperproducirali u užem središtu grada. Prema Becku (2011), „kad je prije dvadesetak godina preuređen Trg bana Josipa Jelačića, arhitekti su prugu pomaknuli južnije i tako uništili prirodno stanište dokonih Zagrepčana - špičasti prostor između pruge i knjižara

postao je premalen pa su se preselili na početak Gajeve, pred hotel Dubrovnik, a ponekog najžilavijeg od te stare garde još uvijek možete ondje vidjeti, poput Ota Reisingera. Usput mogu primijetiti da je uništenje *špice* zoran primjer kako se preuređuje središte grada.“

Špica je 1970-ih sa stajališta intelektualaca izgledala ovako: „Zagreb ima *špicu* koja nije specifična za jedan sloj stanovnika, već je doista srce grada i svi gradski slojevi to osjećaju kao središte.“ (Milčec, 1975:103). Ono bitno što se s vremenom na *špici* ne mijenja ni dan danas je da se dolaženje, prolaženje i bivanje na *špici* odvija na potezu Bogovićeve – Gajeve ulice – Preradovićev trg i okolne ulice oko njega te Tkalčičeva ulica, a različiti društveni slojevi i nacije su, slučajno ili ne, dio *špice*. Prije 40 godina *špica* se prostorno mogla odrediti od Gajeve do Bogovićeve ulice. Kafići su imali nepisano radno vrijeme prilagođeno pojedinim strukturama *špicarosa* (posjetitelja *špice* i korisnika prostora *špice*): u 8 sati u kafiće su dolazili poslovođe okolnih dućana, obrtnici; između 9 i 12 sati dolazile su domaćice koje su svratile na kavu poslije obavljene kupovine na tržnici, poslije 12 sati dolazili su pripadnici „slobodnih“ profesija, a navečer pripadnici „zlatne mladeži“ (Milčec, 1975).

1980-e godine postale su prekretnica promjene u stilu života jer se polako formirala kultura pijenja kave na *špici*, iako nije bilo puno kafića u to vrijeme; primjerice „Kavkaz“, „Blato“ i „Zvečka“ bili su dio tzv. duhanskog puta (Mucko, 2011). U Radićevoj ulici postojala su dva kafića, u Tkalčičevoj ulici tri, a kava pila „s nogu“ te je postojala kava i kava sa šlagom, dok je radno vrijeme bilo od 7 - 22 sata. 1980-e godine također su obilježene nestašicom kave i popularnim odlascima u susjednu Italiju, točnije Trst, koji je imao naveliko razvijenu kulturu ispijanja kave te se tako i kod nas trgovačkim tokovima koji su često bili usmjeravani na Trst popularni talijanski *macchiato* i *capuccino* ugledali svjetlo dana u zagrebačkim kafićima (Mucko, 2010). Krajem osamdesetih godina i „Univerzijade“ (1987. godine) koja je obilježila taj period, došlo je do transformacije prostora i uvođenje pješačkih zona i polako se formirala subotnja *špica* kakvom je danas znamo.

1990-e su poznate po tome što se u kafićima uz dotadašnju hranu koja se prije mogla kupovati uz naručeno piće zbog promjene ugostiteljskih pravila može naručiti samo piće. No osim toga, devedesete su godine kada nastupa tranzicija u svim sferama društvenog života te kad je prostorni rast *špice* koincidirao s razvojem tranzicijske društvene tipologije po kanonima *lifestyle* magazina i televizije (Mucko, 2012). U devedesetim godinama i dolaskom

postsocijalističke i tranzicijske klime u Hrvatskoj, *špica* postaje ritualna i rutinizirana djelatnost kakvom je današnje generacije znaju. Sociopolitička klima se bazirala na tzv. retradicionalizaciji identiteta, a tada je identitet uglavnom počivao na nacionalnoj ideji zbog izuzetno jakih nacionalističkih težnji i političkih promjena. No, Mišetić (2004) tvrdi da identitet ne polazi samo od nacionalne osnove već je sadržan i u socijalnom statusu te u nekim subnacionalnim kategorijama (obitelj i kultura sredine u kojoj ljudi žive), isto tako da ni tranzicija nije jedna jednostavna i jednoobrazna pojava govori i činjenica da promjene koje se zbivaju u tranziciji i stalnoj revitalizaciji simbola obuhvaćaju više sfera, odnosno da se zamjena ili uvođenje nekih novih simboličkih elemenata odvija ovisno o zahtjevima nekog novog društvenog konteksta. Konkretno, retradicionalizacija i revitalizacija *špicu* određuju u smislu da ona postoji u urbanoj memoriji kao koncept te da je njeno značenje u smislu tradicionalnog građanskog okupljanja subotom, no njena simbolika više nije ista iz razloga što se njenom popularizacijom krajem 1990-ih i početkom 2000-ih godina neka nova društvena sfera nametnula kao ona koja je dominantna, koju čine isključivo popularne osobe iz javnog života koje žele biti videne na *špici*. To je vidljivo u ovom prikazu: „Ulice su se pretvorile u predvorje kavana i butika. Nekad se na *špici* moglo besplatno stajati, sada morate platiti piće. Fotografiranje ne samo da ondje nije zabranjeno, nego je dapače obavezno i samo zbog slikanja mnogi onamo uopće i dolaze. A *špica* je postala neopisivo tupa.“ (Beck, 2011).

7.1. KOMERCIJALIZACIJA SPRAM REVITALIZACIJE PROSTORA ZAGREBAČKE ŠPICE

2000-e godine omogućile su da se fenomen *špice* počine medijski pratiti i eksponirati te su glavni akteri *špice* bile slavne osobe iz svijeta sporta, manekenstva, estrade i politike. Svaka ulica kategorizirana je prema branšama koji tamo zalaze; Bogovićeve ulica poznata je kao dio *špice* koji je rezerviran za slavne osobe, Preradovićeve ulica predstavlja dio za kulturnjake koje čine slikari, boemi, književnici, arhitekti i dizajneri (Mucko, 2010).

Važan dio subotnje *špice* čini Preradovićev trg koji je, osim preuređenja 1995. godine, obuhvaćen i planom preuređenja 2007. godine u sklopu revitalizacije Donjega grada. Da se prisjetimo, prethodna dva uređenja nisu prošla bez protesta i ni u jednom nije bilo slaganja s gradskim vlastima. Političkim rječnikom rečeno, ugaona demokracija socijalističkog multikulturalizma konstrukt je podjednako tipiziran kao i prikaz današnje *špice*, ali je njena srž u pretpostavci postojanja jednakijih među jednakima (Mucko, 2010).

Jedna od postmodernih tendencija koja bi se mogla primijetiti na prostoru *špice* je nestajanje javne sfere i nastanak pseudojavne sfere, a njezin najočitiiji utjecaj je na razvoju trgova. Primjer Preradovićeve trga je specifičan jer to je mjesto gdje javni prostor postaje okosnica privatnih interesa na koje lokalni moćnici polažu pravo bez pokrića. Želja, koja je kasnije i realizirana, bila je izgraditi trgovački centar u užem središtu grada; no isto tako uz trgovački centar ide i garaža pa je nekadašnju pješačku zonu doslovce prepolovila i iz nje napravila ulaz/izlaz u garažu. Čitav projekt „Cvjetni centar“ nije bio potreban jer središte grada ionako ima previše trgovačkih centara, ali i obližnjih podzemnih ili nadzemnih garaža. Nadalje, prelazak iz javne u pseudojavnu sferu (pseudojavna sfera je privatizirana javna sfera koja zapravo ima privid javne sfere, ali s potpuno drugačijim pravilima igre) u postmoderno doba se čini kao sasvim logičan slijed događaja (Horvat, 2007). Kritika koja slijedi vezana je uz arhitekta te njihovu struku jer od 2000. godine isključivo rade zbog privatnih interesa i dobiti, a i gradske vlasti koje mijenjaju Generalni urbanistički plan (GUP) po volji privatnih poduzetnika. Stara gradska jezgra ne bi smjela biti predmet moguće transformacije bez nekog valjano utemeljenog projekta ili trenutnog hira. Uređenje i devastacija javnog prostora Preradovićeve trga bila je popraćena građanskim aktivizmom i prosvjedima protiv gradnje podzemne garaže i trgovačkog centra. Osim građana, aktivirali su se brojni sociolozi, urbanisti, povjesničari umjetnosti, glumci i neprofitne udruge, naglašavajući štetnost i nepotrebnost projekta „Cvjetni centar“ (Svirčić-Gotovac, 2008). Prosvjedi nisu uspjeli stopirati gradnju te je sve rezultiralo otvaranjem još jednog trgovačkog centra u nizu, 2011. godine.

Novi trgovački centar na Preradovićevu trgu donio je sa sobom nekoliko novih trgovina i kafića koji su činili dodatak postojećem „asortimanu“ ugostiteljskih objekata u kojima su ljudi provodili svoje slobodno vrijeme, a pogotovo subotnju *špicu*. Već uhodani posjetitelji, ali i korisnici prostora *špice* nove su kafiće vrlo dobro prihvatili te im promjena i transformacija nekadašnjeg trga nije baš previše smetala. Još neke novosti što se tiče ugostiteljskih objekata vidljive su u promjeni ponude, primjerice, kafić „Bulldog“ u Bogovićevoj ulici, unatrag dvije godine svoju ponudu je proširio i na restoransku (poput kafića iz vremena 1980-ih kada se uz kavu moglo naručiti i nešto za pojesti) (Par, 2014).

No osim dnevne *špice* koju pohode uglavnom pripadnici srednje i starije dobi, treba napomenuti i noćnu *špicu* koju pohode pripadnici mlade populacije. Već spomenuti „Bulldog“ osim dnevne ponude ima i noćni program popraćen svirkama različitih bendova.

Tu su i kafići na Preradovićevu trgu i u Margaretskoj ulici koji predstavljaju centar noćnog života za ljude željne provoda. Rade do kasno u noć te imaju program koji privlači ne samo domaće ljude, već i turiste. Zanimljivo je kako uže središte grada oživi u dane i noći vikenda. Valja spomenuti i to da neovisno o godišnjem dobu ili vremenskim prilikama, uže središte grada živi; bilo da je riječ o Adventskom sajmu ili ljetnim manifestacijama poput koncerata na ulicama (festival *C'est is the best*), velik broj ljudi slijeva se kroz Gajevu, Bogovićevo, Margaretsku ulicu (neovisno o danu u tjednu). Osim ovih ulica, valja napomenuti i Tkalčićevu ulicu koja je uz navedeni potez Bogovićevo – Margaretska ulica simbol noćnog života zbog niza kafića koji se ondje nalaze.

8. ŠPICA U MEDITERANSKIM GRADOVIMA

Osim zagrebačke subotnje *špice* koja je primjer kontinentalnog gradskog okupljališta, postoji i ona mediteranska, pa će za usporedbu poslužiti *špica* na splitskoj Rivi. Prema Milčecu (1975), *špica* je mali mediteranski uvoz koji je kulturno-ambijentalni doprinos južne Hrvatske kontinentalnoj Hrvatskoj. U Dalmaciji, od najmanjih mjesta pa do najvećih primorskih gradova, svaki od njih ima trg/ulicu koja je centar mjesta i gdje je žiža svih mjesnih događaja. Kroz njih svi žitelji mjesta/grada prolaze jer oni su neizostavni dio i centar zbivanja. Javni život primorskih gradova odvija se na otvorenom prostoru gotovo cijele godine, osim kada to vremenske prilike ne dopuštaju. Na otvorenom se sjedi, susreće druge ljude, razgovara, komentira te se odvija i značajan dio svakodnevnog života (Jelaska-Marijan, 2009). Najpoznatiji trгови i ulice primorskih gradova su „Kalelarga“ u Zadru, „Stradun“ u Dubrovniku te „Riva“ u Splitu.

9. RAZLIKE I SLIČNOSTI ZAGREBAČKE I SPLITSKE ŠPICE

Razlika između *špice* na Rivi i u centru Zagreba jest da su u Splitu Pjaca i Riva subotnja okupljališta ljudi. U Zagrebu se poznate osobe okupljaju da budu viđene i tako povećaju svoju popularnost i poželjnost među ostalim ljudima. Njihova pojava na *špici* je iskazivanje i naglašavanje vlastitog postignutog društvenog statusa, jer samom mogućnosti da se može biti među rado viđenim „facama“ iz javnog života *špicarošima* puno znači. U Splitu, za razliku od Zagreba, *špica* nije samo mjesto gdje će se vidjeti poznati ljudi, jer oni svoju popularnost i „poznatost“ ne iskazuju prikazujući se nedodirljivima ostalom puku, već naprotiv, svoju „poznatost“ i „različitost“ nastoje prikriti i prikazati se potpuno normalnim i običnim ljudima, kao i svi ostali građani. Prema Pavličiću (2013), poznati u Splitu ne žele biti u društvu poznatih kao što je slučaj u Zagrebu, gdje subotnje jutro u Bogovićevoj ili Gajevoj

ulici provode pripadnici istog društvenog miljea. Sličnosti splitske *špice* i zagrebačke *špice* su da se obje odvijaju subotom prijepodne u poznatim kafićima u gradu u kojem velik broj ljudi provodi svoje slobodno vrijeme sjedeći na terasama ugostiteljskih objekata ili šecući pješačkom zonom u blizini koje se kafići nalaze. I jedan od ispitanika povukao je poveznicu zagrebačke i splitske *špice*: „Naravno da je i u Splitu važno biti 'viđen' te zato tamo i dolazi velik broj ljudi; ali postoji i onaj mali, ali vrijedan broj ljudi, koji na *špicu* dolaze čisto iz gušta i zbog atmosfere, a ne da budu meta modnih blogera ili društvenih kroničara.“

10. SPLITSKA ŠPICA, JAVNI ŽIVOT I KAVANSKA DRUŠTVENOST NA MJESTIMA SPLITSKE ŠPICE

Najpoznatija mjesta u Splitu koja danas podrazumijevamo pod *špicom* su Pjaca i Riva, a nekada su to bili i širi prostor jezgre grada, Marmontova ulica te Peristil. Pjaca se nekada zvala trg Sv. Lovre i bila je mjesto formalnog i neformalnog javnog života. Posebice je znala oživjeti navečer jer je na njoj izgrađena glavna gradska kavana koja je bila glavno mjesto druženja i noćnih izlazaka. Kavane su kao nezaobilazan dio života građana bile neslužbena središta splitskog javnog života (Jelaska-Marijan, 2009). Ljeti su za stolovima pred kavanom osim domaćih gostiju sjedili i turisti koji su se našli u posjetu gradu, a u zimsko su se vrijeme ondje okupljali pripradnici građanstva. Riva je središnji dio uređene obale koja je centar društvenih i gospodarskih zbivanja od 20. stoljeća, a i ranije. Riva je i najprivlačniji dio Splita u kojem se nalazi najstarija splitska kavana („Bottega de Caffè e da Scaliteria“) koja datira iz 1796. godine. (Borčić, 2002).

Osim na kontinentu, ugostiteljski objekti poput gostionica i kavana bili su razvijeni i u primorskim gradovima. Početak 20. stoljeća bio je plodonosan za razvoj gostionica (narodski rečeno krčma ili oštarija): „Grad i varoši pune su krčmi i usprkos tome stalno stižu molbe za nove koncesije.“ (Jelaska-Marijan, 2009: 459). Otvaranje krčmi dobilo je uzlet jer se kultura provođenja slobodnog vremena odvijala u punom mahu, a promet povećavao. „Građanskiji“ ugostiteljski objekti (kavane) nazivali su se imenima vlasnika („Caffè Troccoli“, kavana „Matić“ i „Panahoff“) (Jelaska-Marijan, 2009). Najstarija je kavana na Narodnom trgu („Bottega de Caffè e da Scaliteria“) koju je otvorio *Turcatti* i kasnije je preselio na Peristil, dok je 1807. godine niknula „Caffè degli Svizzeri“. Najpoznatija splitska kavana bila je smještena na vrhu Pjace. Za vrijeme ilirskog preporoda kavane su bila mjesta okupljanja istomišljenika (političara i umjetnika) te su se u njima znale održavati književne večeri ili različite umjetničke manifestacije. U razdoblju između dva svjetska rata u kavanama se

sastajao politički i kulturni milje te se redovito okupljalo poznato društvo, uvijek za istim stolom, pa je ta „klika“ prozvana „Stol mudraca“ (Jelaska-Marijan, 2009). Kao i u Zagrebu, gdje je postojao rat između kavana zbog različitih sociopolitičkih uvjerenja, tako je i u Splitu između kavane „Nanni“ i „Muljačić“ postojao zazir na strani nacionalističkih uvjerenja, jer prva je bila sastajalište Talijana, a potonja sastajalište Hrvata. Osim po nacionalnoj osnovi, postojale su razlike između gostiju i domaćih ljudi, gdje je kavana „Na novoj obali“ bila naklonjenija gostima nego domaćima (Jelaska-Marijan, 2009).

11. POVIJESNI PRIKAZ SPLITSKE RIVE

Splitska Riva je višestoljetni simbol grada i zajedno sa splitskom lukom čini urbano-arhitektonski kompleks koji oblikuje društveno-interaktivni konstrukt. Prostorno obuhvaća Marmontovu ulicu na zapadu i Hrvojevu ulicu na istoku te se stapa s južnim pročeljem Dioklecijanove palače u dužini od 400 metara. Njena uloga u društvenom životu Splita posljedica je otvorenog gradskog prostora, omeđenog morem s jedne strane i palačom s druge, te javnim životom građana Splita (Mišetić, 1997). Riva kao gradski prostor ima dva ključna određenja: identitetski i simbolički. Ona je društvena žila kucavica čitavoga grada i okolnih regionalnih područja.

12. SPLITSKA RIVA KAO JAVNI I DRUŠTVENI PROSTOR

Sve europske države koje imaju izlaz na Mediteran, pa tako i Hrvatska, imaju rive koje su javni prostor urbano oblikovan, odnosno okupljalište građana većine primorskih gradova. Tako i je Split, poput Zadra, Šibenika i ostalih dalmatinskih gradova, svoj imidž mediteranskog grada izgradio putem događanja na Rivi. Primjerice, u prošlosti je Riva bila prometnica, pristanište brodova, mjesto trgovinske razmjene, lova i ribolova, odnosno svih oblika socijalnih odnosa i socijalne interakcije. Javni život koji se odvija na Rivi spoj je prostora i socijalnog života grada. Postoji pridavanje emocionalnih značenja Rivi koja su u podlozi socio-psiholoških procesa u svakom pojedincu (Mišetić, 1997). Odnosno, svaki čovjek može se poistovjetiti s Rivom u makro ili mikrosociološkom smislu, kao dio kolektiva ili pojedinačno. Svaki javni prostor ostaje u sjećanju čovjeka i on ga može povezati s pozitivnim ili negativnim karakteristikama, ovisno o tome što je u njemu doživio. Netko može biti vezan uz određeni aspekt prostora i pridati mu neko osobno, određeno značenje.

Pojam vezanosti uz prostor bolje bismo mogli kategorizirati kroz pojam kulturne dimenzije „koja postoji u svakoj transformaciji fizičkog prostora koja ga transformira u

prostor kulturnog značenja, zbog tradicije, postava i režima korištenja“ (Čaldarović, 2011: 122).

13. SPLITSKA RIVA KAO SIMBOLIČKI PROSTOR

Tradicionalno uzimajući u obzir prostor i namjenu splitske Rive koja se promijenila tijekom vremena – od prometnice je postala pješačka zona, a nekadašnja fontana je srušena, simbolika mjesta postala ipak nije postala drugačija zbog „mjesta“ identifikacije, upravo suprotno, jer iako „fizički ispražnjena mjesta, u suvremenom kontekstu imaju veliki simbolički značaj i značenje“ (Čaldarović, 2011: 123). Jedini uzrok tih promjena bila su ideološko-politička previranja tijekom 20. stoljeća koja su učinila da se neki spomenik premjesti ili makne s postojeće lokacije, a koji je imao simboličku vrijednost.

S obzirom na arhitektonske zahvate koji su se tijekom vremena odvijali na Rivi, a vezano uz promjene društvenih uređenja, bitno je za istaknuti Castellsovu ideju o povezivanju urbanog i socijalnog, jer ono što uvjetuje sličnost urbanih oblika u različitim društvenim sustavima nije uvjetovano samo prostornim oblicima, nego i socio-ekonomskom složenosti (Castells, 1977). U skladu s time potrebno je različite socijalne utjecaje i interakcije na neki način kategorizirati: 1. povijesno-temporalne, odnosno rodoslovne veze određenih povijesnih ličnosti koje su utjecale na razvoj Rive (gradonačelnik Bajamonti), 2. gospodarske – zemljišta i pravo na njih te promjene u posjedovanju i gospodarskom poslovanju, 3. arhitektonsko-planerske – percepcija prostora. Posebna kategorija koja je prema Čaldaroviću (2011) važna, predstavlja posjedovanje kontrole nad odvijanjem procesa u javnom prostoru, koja je izuzetno važna za uzročno-posljedične veze uređenja splitske Rive, o čemu će kasnije biti riječi.

Kako društveno-prostorne prilike utječu na identitet ljudi vidljivo je kod, primjerice, javnih skupova ili prosvjeda. To su manifestacije koje se održavaju na trgovima, središtima i frekventnim lokacijama u gradu pa se prostor stapa s događajem i njegovom simbolikom i postaje kompleks. Primjerice, to su vjerske svečanosti i procesije na važne blagdane. Najpoznatija je festa Sv. Dujma, zaštitnika grada. Riva se tada od gradskog, svakodnevnog prostora uzdiže na višu razinu s važnijim značenjem, što je njena simbolična karakteristika. Čitav se prostor preoblikuje i od svakodnevnog, uobičajnog mjesta susreta i okupljališta te šetnice dobiva sakralnu važnost. Također, osim vjerskih i svetih manifestacija, svjetovne manifestacije oličenje su društvenog života i društvenih promjena. Jedan od primjera su „Dani Radunice“, gdje je riječ o svojevrsnom uličnom festivalu koji se održava u lipnju svake godine te u sebi ujedinjuje srednjovjekovne igre i odjevne predmete iz 18. stoljeća (Leburić,

2004). Smatram da je najočitija upravo izuzetna tzv. socio-politička dimenzija, važna za spomenuti preko javnih skupova. Manifestacije takvog karaktera dio su kolektivnog identiteta. Događaj koji je trajno utkan u pamćenje jest „vlak slobode 1995.“ koji je prvi spojio sjever i jug Hrvatske nakon okupacije. Govor tadašnjeg predsjednika na Rivi postao je simbol ujedinjenja i društvenih promjena koje su ubrzo uslijedile, ali s naglaskom na „apstraktnoj-kolektivnoj razini“, jer tada se već dogodila tranzicija iz komunističkog uređenja u demokratsko uređenje. Tu se može vidjeti jak emocionalni naboj i svevremenost te manifestacije koja je utkana u identitet hrvatskog naroda.

Uspjesi hrvatskih sportaša, pogotovo Splićana, tradicionalno su popraćeni dočekom na splitskoj Rivi u njihovu čast, primjerice doček Gorana Ivaniševića ili Blanke Vlašić koji su i promotori svog grada, a i turizma. Mnogi glazbeni događaji i festivali događaju se na Rivi. Sve to pridonosi pozitivnom rastu na političkom i ekonomskom području, ali je nedostatak na planu urbano-arhitektonskog.

Osim socio-političkih promjena, treba spomenuti i one urbano-povijesne i kulturne promjene. To se odnosi na spomenike koji su uslijed određenih fizikalno-kemijskih promjena izgubili svoj nekadašnji sjaj. Prvenstveno je riječ o središnjoj šetnici, odnosno Promenadi, koja nije slijedila arhitektonski sklad s okolnim prostorom. Na jednom njenom dijelu nalazio se asfalt, a na ostalom erodirane granitne kocke koje su bile vrlo neprikladne. Točnije, takva Riva vapila je za obnovom te je raspisan prvi natječaj za obnovu splitske Rive (Leburić, 2008). Prilike koje su prethodile natječaju pokazale su nespремnost gradskih institucija u realizaciji planiranih ideja. Istovremeno kada je bio raspisan prvi natječaj, usvojen je novi GUP grada Splita koji je neslavno propao. Drugi natječaj, raspisan i proveden 2005. godine, doveo je do uređenja nove Rive. Na natječaju je pobijedio projekt arhitektonskog studija 3 *LHD* iz Zagreba koji je od početka do kraja nadzirao i dao projektne nacрте same Rive. Prvonagrađeni rad svoju je zamisao temeljio na principu „ispunjenja praznine“. Navode svakodnevne događaje kao osnovu promišljanja nove Rive s potrebom stvaranja nove infrastrukture i novih sadržaja, s paralelnim jačanjem njihovog intenziteta i kvalitete (Leburić, 2008). Ovdje se oni ograđuju od poštivanja tradicije, navodeći da je stara Riva prazan prostor simbolički nebitan i teže potpunoj rekonstrukciji prostora koji bi odisao nekim postmodernim i suvremenim duhom.

14. OBNOVLJENA SPLITSKA RIVA I KRITIKE

Temelj kritika struke bio je da od početka nisu bili prisutni stručnjaci kod projektnog rješenja i time dali svoje viđenje transformacije spomenika starije Rive (Kečkemet, 2007). Kritike su se najviše odnosile na pretjeranu arhitektonsku modernizaciju, odnosno uplitanje u tradicionalni prostor, brisanje svega što ima veze s prošlošću i uvođenje novih simbola i identiteta bez određene retradicionalizacije starih. Estetski element koji se odnosi na odabir podloge, rasvjete, sjedalica i *stekata* predstavlja futuristički prijelaz u postmodernu i gubitak tradicije. Čovjekov identitet biva poljuljan jer u njega prodire postmodernizam i njegova vizija nije ukorak s vremenom. To bi bila kriza identiteta „jer je predmoderno shvaćanje prostora uključivalo je čvrstu interpretaciju socijalnih odnosa koja se temeljila na porastu proizvodnje prostora. Takva povezanost definira identitet s obzirom na predvidljive, kontinuirane koncepcije mjesta, što omogućuje stvaranje društvenoga značenja utemeljenog na dugotrajnim i kontinuiranim interakcijama s mjestom“ (Uršić, 2009:1147).

Udarac na identitet i novi urbani aspekt mijenja njegovu svakodnevicu i simboliku Rive koju je čovjek stvorio. Sve staro se odbacuje i uvodi se potpuno nova dimenzija, čak se i zelene oaze za relaksaciju transformiraju. Smatram da su pokretači tih promjena jednoobrazne karakteristike i strogo fokusirano rezoniranje jer ne gledaju čitav multidimenzionalni panel društvenog života na Rivi. Moto nove Rive je: „Poboljšanje devastirane stare Rive.“ Dovodi li poboljšanje do retradicionalizacije i revitalizacije ili do uvođenja novokomponiranih obrazaca i fenomena? Kako tvrdi Kečkemet (2007), novouređena splitska Riva je potpuni arhitektonski promašaj, dok je paralelno s tim obnova Matejuške pogodak.

No, osim Rive, u posljednjih godina Hrvatsku je zahvatio trend retradicionalizacije i uređenja javnih površina. Primjerice, riva u Zadru s poznatim „Orguljama“ i „Pozdravom Suncu“, uređenje Kvaternikova trga i Preradovićeve trga u Zagrebu, gdje je pogotovo zadnji slučaj popraćen brojnim kritikama javnosti i struke. Povučemo li poveznicu sa zadarskom Rivom, vidjet ćemo da ona nema toliku simboličnu važnost rive kao okupljališta i živog odvijanja socijalne interakcije jer ona služi isključivo kao šetnica te ju je, uz svojstva javnosti i otvorenosti, nemoguće odvojiti od mora. Ona nije centralno mjesto susreta jer se nalazi izvan urbaniziranog dijela Starog grada, na njoj nema kafića, terasa niti *stekata*, nego samo promenada.

Korisne promjene koje su se dogodile na prostoru Rive, a to su izgradnja kanalizacijske mreže i manja zagađenost mora oko Rive, čine svojevrsni ekološki napredak jer je regulacija

otpadnih sumpornih voda bila neophodna. Ostali inventar koji je unesen u prostor smatran je nefunkcionalnim i nepotrebnim. Kritike su bile svakojake: jedna od kritika bila je neuspjeh projekta i nepotrebnost, ili onih među kojima su za *status quo* što se uređenja tiče: bi li turisti voljeli vidjeti estetski dotjeraniju i moderniju rivu za razliku od sadašnje koja odražava duh vremena, duh ovih ljudi, duh jednog tradicionalnog dalmatinskog okupljališta? (Leburić, 2008). Zasigurno da posjetitelji grada, pogotovo u ljetnim mjesecima (izuzev onih koji su samo „u prolazu“ te vrijeme u gradu provedu u trajektnoj luci), kada dođu u obilazak očekuju uređenu šetnicu s mediteranskim štihom, ali je li je bila potrebna tolika intervencija u prostoru i koliko je ona isplativa, pitanje je pogodno za rasprave (Kečkemet, 2007).

Kako je već spomenuto ranije, sve društvene promjene vezane su uz Rivu, pa tako ni javna okupljanja ni prosvjedi ovdje nisu nedostajali. Gubitak identiteta grada pod najezdom postmodernih, bezličnih ideja koje se ne mogu samo nametnuti postojećoj strukturi, nešto proširena sintagma nastojanja sprječavanja širenja Splita bez ikakvih razumnih osnova neki su od problema. No, postoji još jedan aktualan problem koji se tiče srušene Bajamontijeve fontane na središnjem djelu Promenade. Novosagrađena šetnica s blještavom podlogom poput avionske piste (Kečkemet, 2007) u središtu je trebala imati novu fontanu koja je trebala biti futuristička. Konkretno, takva podloga nije u skladu s prostorom i neprirodna je i artificijelna. Čini mi se da bi podloga od kvalitetnog bračkog kamena bila primjerenija za ovakav mediteranski prostor i okolinu. Osim spomenutog aktualnog protesta, u gradskoj vlasti već duže vrijeme postoji moć i utjecaj koji dolazi do ideološke dimenzije, a odnosi se na korištenje Rive i pozivanje ljudi na javne skupove koje organizira vlast, koju čine visoki moćni slojevi i istomišljenici. Izabrana manjina u gradskoj vlasti ima moć i uspostavila je vlasništvo nad prostorom te vrši svoj nevidljivi utjecaj na nju.

15. HIPOTEZE

U diplomskom radu provjeravale su se ove hipoteze:

1. Prostor ulica Bogovićeve – Gajeve – Preradovićev trg privlači više posjetitelja tijekom vikenda nego tijekom radnog tjedna.
2. Osobe starije životne dobi imaju negativnije mišljenje o „terasizaciji“ prostora subotnje *špice* i nagrđivanju nekadašnjeg Zagreba.

3. Osobe mlađe životne dobi imaju pozitivnije mišljenje o prostoru subotnje *špice* kao mjestu za noćni život i provod.
4. Osobe starije životne dobi češći su posjetioци subotnje *špice* nego osobe mlađe životne dobi.

16. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Metodologija istraživanja provodila se kvalitativnim metodama čije su odlike prirodno okruženje kao izvor podataka, istraživač kao prikupljač podataka, usmjerenost na perspektive sudionika istraživanja, uporaba izražajnog jezika itd. (Leburić, 2001). U kvalitativnim metodama cilj je opis fenomena u određenom vremenskom razdoblju te je važno naglasiti da postoji nemogućnost generalizacije na čitavu populaciju (Zlatar, 2013). Odabrane metode za provođenje istraživanja bile su kvalitativne metode promatranja i intervju. U diplomskom radu korištena je njihova kombinacija koja je česta zbog toga što „opažanje vodi do važnih pitanja koja se žele postaviti respondentu, a intervju omogućuje interpretiranje značenja predmeta opažanja“ (Leburić, 2001: 194).

Metoda promatranja kao istraživačka metoda odabrana je da bi se iz uzetog uzorka utvrdila „popularnost“ prostora *špice* kao pješačke zone i učestalost prolaska ljudi tim prostorom. U određenom vremenskom periodu (tjedan dana) promatrao se tip korisnika prostora; jesu li oni bili slučajni prolaznici, konzumenti prostora *špice* (jesu li sjeli na terasu kafića i naručili piće) ili grupe ljudi (turisti) kojima se opisivala povijest grada.

U metodi intervjuja polustrukturiranog tipa ispitanici su navođeni da što slobodnije odgovaraju na prethodno sastavljena pitanja te je kontekst intervjuja važan aspekt istraživanja (Leburić, 2001). Ova metoda je odabrana da bi se saznala mišljenja ljudi koji su bili korisnici prostora subotnje *špice*. Preciznim pitanjima koja su se odnosila na određene teme vezane uz *špicu* saznala su se mišljenja ispitanika (građana Zagreba) o istraživanome fenomenu subotnje *špice*. Pitanja su bila vezana uz postavljene hipoteze koje su obuhvaćale teme intervjuja.

16.1. METODA PROMATRANJA

Promatranje se koristi kada se želi opisati i razumjeti određena pojava i ponašanje. Kod ove metode istraživač osobno sudjeluje u odvijanju neke pojave/ponašanja te promatra svakodnevicu proučavanog uzorka. Sudionici istraživanja istraživaču omogućuju da prikupi podatke na licu mjesta, a istraživač bilježi različite informacije i podatke koje je dobio od

sudionika istraživanja unoseći ih u dnevnik promatranja (Leburić, 2001). Cilj ove metode je razumijevanje svakodnevice i iskustva ciljanog uzorka. U ovom diplomskom radu korištena je s ciljem utvrđivanja frekventnosti korisnika prostora Bogovićeve ulice, Gajeve ulice i Preradovićeve trga. Promatranje se podijelilo na četiri vremenska perioda (prijepodne, poslijepodne, predvečer i noć) te dane u radnom tjednu i vikendu. U svako doba dana bilježio se broj ljudi koji se kretao prostorom Bogovićeve ulice, Gajeve ulice i Preradovićeve trga (pravac istok-zapad i obratno) i određivale su se kategorije korisnika toga prostora (kupci, slučajni prolaznici, posjetioci kafića itd.). Isti princip primijenio se i na radni tjedan i vikend (posebice subotnju špicu gdje cirkulira veći broj ljudi). Za pretpostavku, moguće je tvrditi da će postojati razlike u frekvenciji posjećivanja ove ulice s obzirom na doba dana te dane radnoga tjedna i vikenda.

16.2. METODA INTERVJUA

Intervju je kvalitativna istraživačka metoda koja se provodi razgovorom licem u lice te je korisna za produblјivanje spoznaja o predmetu istraživanja (Svirčić-Gotovac, 2010). On može biti nestrukturiranog, polustrukturiranog i strukturiranog tipa. Za ovaj diplomski rad odabran je intervju polustrukturiranog tipa koji omogućuje razgovor po unaprijed postavljenim pitanjima, ali i opušteniji i spontaniji razgovor izvan postavljenih pitanja s odabranim ispitanicima (Svirčić-Gotovac, 2010). Za provedbu intervjuja s odabranim ispitanicima koristio se tzv. protokol intervjuja, odnosno popis tema za razgovor koji pomaže u praćenju razvoja razgovora. Osim toga, prije provođenja intevjua bilo je potrebno kategorizirati teme razgovora i osnovna obilježja vezana uz predmet istraživanja. Intervju polustrukturiranoga tipa provodio se na korisnicima prostora Gajeve ulice, Bogovićeve ulice i Preradovićeve trga. Korišteni su diktafon ili rukopisne bilješke, s obzirom na to je li ispitanik pristao na snimanje diktafonom.

17. UZORAK

Uzorak istraživanja bio je prigodan i sastojao se od 15 ispitanika koji su bili intevjuirani za vrijeme boravka na prostoru *špice*, odnosno na prostoru Gajeve i Bogovićeve ulice te Preradovićeve trga. Ispitanici obuhvaćeni istraživanjem bili su podijeljeni s obzirom na spol i dob. Kategorije selektiranja ispitanika varijable dob bile su mlađa, srednja i starija dob. Kvote ispitanika bile su podjednake te je njihov broj po kategorijama varijabli bio: osam muškaraca i sedam žena (za varijablu spol) te pet pripadnika mlađe dobi, pet pripadnika srednje dobi i pet pripadnika starije dobi (za varijablu dob).

18. REZULTATI

Terenski dio na diplomskom radu proveden je tijekom prve polovice travnja 2014. godine na potezu Gajeva, utok Bogovićeve u Gajevu ulicu, Bogovićeve ulica i utok Bogovićeve na Preradovićev trg i Preradovićev trg u smjeru istok-zapad. Klimatske prilike bile su promjenjive (od kiše do potpuno vedrog vremena) te su one uvelike diktirale trajanje i način provođenja terenskog rada. Za vrijeme provođenja terenskog dijela istraživanja nikakve se posebne manifestacije nisu odvijale na prostoru *špice*, osim onih uobičajenih, primjerice vikendom kad su na Preradovićevu trgu izloženi štandovi u sklopu različitih kampanja („Svjetski dan zdravlja“, „Dan borbe protiv raka dojke“, ili proslava petog rođendana „Cvjetnog centra“ uz popratni zabavni program) koje su bile medijski popraćene. Obuhvaćeni su dani radnog tjedna i vikenda te različito doba dana (prije podne, poslije podne, predvečer i noć).

Naglasak je najviše bio stavljen na subotu te vrijeme između 11 i 15 sati kad se *špica* odvijala. Pažnja je bila usmjerena na različite aktivnosti koje su korisnici prostora *špice* obavljali, smjer kretanja te raznolikost sadržaja koji se na tom prostoru nudi i kako ga posjetitelji prostora *špice* koriste. Sadržaji koji se nude su, osim ugostiteljskih objekata koji u velikoj većini zauzimaju prostor *špice*, performansi putujućih umjetnika koji na javnom prostoru izvode različite akrobacije, vrtuljak na istočnoj strani pravoslavne crkve te prodavači kokica i neizostavni prodavači cvijeća po kojima je Preradovićev trg poznat.

18.1. INTERPRETACIJA REZULTATA DOBIVENIH PRIMJENOM METODE PROMATRANJA

Metoda promatranja uključivala je boravak u neposrednoj blizini Bogovićeve ulice, Gajeve ulice i Preradovićeva trga, bilo da je riječ o posjeti kafiću, pa se onda to vrijeme iskoristilo za promatranje, ili sjedenje na klupici. Kako je promatranje bilo podijeljeno na radni dan i vikend te na vremenske periode u tijeku dana/večeri, određivali su se intervali promatranja od po ukupno 3 sata (9-12, 13-16, 17-20, 21-24), odnosno prije podne, popodne, predvečer i noć. Promatrali su se ljudi koji sjede i piju kavu na terasama kafića, ljudi koji su samo prolazili tim prostorom te ljudi koji su ulazili u trgovine ili gledali izloge. Aktivnosti i njihova vrsta ovisili su o danu u tjednu te dobu dana. U vrijeme radnog tjedna broj aktivnosti bio je manji te je ovisio o klimatskim uvjetima, dok je u dane vikenda intenzitet aktivnosti pojačan i raznolik.

U ranim prijepodnevnim satima u dane radnog tjedna kad se grad budi, korisnici prostora *špice* su uglavnom školarci ili studenti koji taj prostor koriste kao mjesto prolaska do škole ili fakulteta, poslovni ljudi koji s aktovkama ili prijenosnim računalima žure prema radnom mjestu, cvjećari koji na Preradovićeve trgu pripremaju štandove za još jedan radni dan, trgovci i dostavljači robe koji pune trgovine proizvodima, ugostitelji koji otvaraju kafiće i čiste terase kafića da bi mogli primiti mušterije i goste koji žele popiti prvu jutarnju kavu, roditelji koji vode djecu u vrtiće ili škole. Primijećen je i velik broj prosjaka i skitnica koji moraju u ovom vrijeme napustiti svoja prenoćišta te dan provesti u gradu. Sve navedene aktivnosti svakodnevna su obavezna rutina većine građana, no osim njih, pripadnici starije populacije ovo doba dana koriste za odlazak na obližnju tržnicu „Dolac“ dok još nema gužve. U ovo vrijeme nije primijećena velika frekvencija ljudi koji prolaze ovim prostorom.

Frekvencija ljudi povećava se kako sat otkucava podne, terase kafića pune se gostima, aktivnosti se povećavaju, te osim onih obaveznih i rutinskih, odrađuje se prva pauza za ručak ili kavu. Prostor *špice* se puni te postaje živahan i žamoran, što oživljava njegov karakter. Ljudi provode vrijeme na terasama, klupicama neobavezno časkajući ili ispijajući kavu te opušteno šetajući i družeći se sa poznanicima koje su slučajno sreli, ili kolegama s posla s kojima razvijaju nove poslovne ideje. U sunčanim proljetnim danima biciklisti i vozači *rola* žurno prolaze prostorom *špice*.

U rano poslijepodne, nakon što se većina vratila svojim obaveznim aktivnostima, prostor *špice* lagano postane pust te se mogu zamijetiti školarci ili studenti koji prolaze tim prostorom nakon završenih obaveza u školi i na fakultetu, te slučajni prolaznici; terase kafića se također lagano isprazne. Nakon završetka radnog vremena, prostor se ponovno puni posjetiteljima kojih je sada više i njihova frekvencija je povećana. Što su dani duži i kako poslijepodne odmiče, potez Gajeve i Bogovićeve ulice i Preradovićeve trga postaje zanimljiviji te svoje slobodno vrijeme nakon radnog vremena tu dolaze provoditi poslovni ljudi, roditelji s djecom koji se zabavljaju akrobacijama putujućih umjetnika ili vrtuljka na istočnoj strani pravoslavne crkve. Ulični svirači koji se nalaze na križanju Bogovićeve ulice i Preradovićeve trga podižu ionako živahnu atmosferu svojim skladbama te parovima koji prolaze ovim prostorom čine šetnju ugodnijom.

Dolaskom večernjih sati prisutna je fizička promjena prostora, odnosno dobná struktura se mijenja na način da mlađe osobe dolaze na ovaj prostor te se provode sa svojim vršnjacima. Preradovićev trg te kafići u Bogovićevoj ulici postaju krcati mladom populacijom

(srednjoškolicima i studentima) koji se druže i vrijeme krato u druženju i pijenju pića. Društvene aktivnosti se zatvaranjem kafića sele u obližnje klubove koji rade do kasno u noć.

Poduži opis događanja i frekvencije posjetitelja prostora *špice* odnosi se na tople dane i noći kada su vremensko-klimatski uvjeti bili povoljni za druženje i šetnju. No kako period promatranja nije uključivao samo vedro i sunčano vrijeme, već i promjenjivo s periodima pljuskova te kiše uz vjetrovite udare, frekvencija ljudi je u takve, klimatski nepovoljnije dane, bila manja. Prostor *špice* je u to vrijeme bio većinom prazan uz nekolicinu slučajnih prolaznika koji su morali proći tim prostorom zbog obaveza ili poslovnih ljudi te školaraca koji neovisno o vremenskim prilikama svoje obavezne aktivnosti moraju izvršavati. Terasa kafića bile su poluprazne zbog toga što je sjedenje na njima bilo sve, samo ne ugodno, te osim dvadesetak najvjernijih gostiju nije bilo više ljudi za nabrojiti. Poslijepodne i predvečer je u oblačnim danima također bila manja posjećenost, jedino su one terase koje su bile grijane uspjele pridobiti svoje goste da popiju koje piće.

Kako se radni tjedan približava svome kraju i dolaze dani vikenda i slobodnog vremena, mijenjaju se aktivnosti i frekvencija korisnika prostora *špice*. Promjena u frekvenciji broja ljudi primjećuje se već u petak navečer kada za razliku od večeri ostalih dana ima više ljudi nego inače. Nakon 20 sati stariji maloljetnici se okupljaju na terasama kafića, na klupicama u Gajevoj ulici ili na Preradovićevu trgu gdje čekaju svoje vršnjake da se počnu družiti (odlazak u kafić ili kino). Oko 22 sata i kasnije studenti i punoljetne osobe sastaju se na terasama kafića i „zagrijavaju“ za izlazak u neki od obližnjih klubova (Margaretska ulica ili Bogovićeve ulica). Nakon ponoći, terase kafića se zatvaraju i društveni život i aktivnosti se translociraju na klubove koji se počinju puniti ljudima i zabava može započeti. Većina klubova u centru grada ima i terase te se, kad nastane gužva, a bude vedra noć, dio gostiju preseli na terase. Treba napomenuti da tri kafića funkcioniraju i kao klubovi te se oni jedini ne zatvaraju nakon ponoći, što je s većinom slučaj. Treba naglasiti da je prilikom terenskog rada primijećeno da je istočna strana Bogovićeve i utok u Gajevu ulicu prazan te da su terase zapadnog dijela Bogovićeve s utokom na Preradovićev trg u noćne sate u ispunjene do posljednjeg mjesta te ljudi čak stoje pokraj terasa.

Drastična promjena s obzirom na prijedneva radnog tjedna vezana je uz kultnu subotnju *špicu* koja ima moto „vidjeti i biti viđen“ u raznolikoj socijalnoj interakciji i aktivnostima. Dani vikenda su većini građana slobodni i oni to vrijeme provode u ispijanju kave ili šetnju te slučajnim susretom s poznanicima na prostoru *špice*. Prostor *špice* subotom posebice oživi te privuče velik broj šetača, slučajnih prolaznika te osoba koje uživaju u

subotnjem ritualu ispijanja kave. Dobna struktura posjetitelja *špice* raznolika je, od najstarijih do najmlađih, kao i ona socijalna, koja se sastoji od pripadnika svih socijalnih slojeva, od kojih za neke od njih moto *špice* „biti viđen“ igra značajnu ulogu. Frekvencija ljudi se povećava te rijeka prolaznika procirkulira ovim prostorom. Terasa su dupkom pune, uvijek se traži stolica više, kao i prostor za stajanje kojeg skoro da i nema, budući da je tih nekoliko sati strahovita gužva u gradu. Ukoliko je vrijeme sunčano, tada se različita događanja odvijaju na prostoru *špice*, za svaku dob ponešto. Mogu se vidjeti osobe različitih profila, od starijih gospođa i gospode koji idu na tržnicu „Dolac“ i nakon obavljene kupovine sjednu na terasu kafića popiti kavu, preko svježe isfriziranih žena, odjevenih po posljednjoj modi, koje pripadaju sferi javnih „važno je biti viđen“ osoba, do slučajnih prolaznika koji sasvim ležerno i opušteno prolaze tim prostorom i fotografa koji slikaju osobe i nakon toga objavljuju slike po različitim portalima tipa „modni blog“, „modni sud“ itd. U dobnoj strukturi dnevne subotnje *špice* prednjače pripadnici srednje i starije životne dobi jer mlađa dobna struktura pohodi noćnu *špicu* na istom prostoru petkom i subotom navečer. Nakon što se približe poslijepodnevni subotnji sati i *špiceri* napuste žižu zbivanja, prostor *špice* lagano opusti i zamre, kao i aktivnosti na njemu. Večernji sati ponovno vraćaju korisnike prostora *špice* na Preradovićev trg i u Bogovićeve ulicu, ali tada kreće noćna *špica*. Slično kako je opisan noćni život petkom, događa se i subotom navečer. Treba napomenuti da je, subjektivno rečeno, noćni život petkom nešto siromašniji i programom i gužvom od subote. Noćna *špica* odvija se na prostoru Bogovićeve i Margaretske ulice, te klubova na Trgu bana Josipa Jelačića i u Tkalčićevoj ulici. Nekolicina kafića koja se nakon ponoći pretvara u klubove privlači svojim programom velik broj posjetitelja, što domaćih, što stranih. Centar grada, pogotovo kad je vedro i toplo vrijeme, postaje klub na otvorenom i mjesto u kojem zabava ne prestaje. Mlada populacija je ona koja izlazi i pohodi noćnu *špicu* te sjedi na terasi gdje iščekujući vršnjake čeka da druženje počne. Dvorišta starijih zgrada u užem centru grada pretvorena su u mjesta za noćni provod.

Vikend završava nedjeljom kada osim već uigranih aktivnosti provođenja slobodnog vremena, šetnje, na terasama kafića ili odlaskom na tržnicu, nema posebnih osobitosti. Roditelji s djecom, osobe srednje i starije dobi te tinejdžeri provode nedjeljno popodne na prostoru *špice* gdje se nakon ručka pozele prošetati centrom grada i pripremiti se za radni tjedan koji ih očekuje. Nedjelja je dan kada većina aktivnosti polako zamre i frekvencija ljudi opadne.

Tablica 2. Komparacija frekvencije korisnika prostora *špice* radnim tjednom i vikendom²

DAN	RADNI TJEDAN	VIKEND
DOBA DANA/BROJ OSOBA		
PRIJEPODNE	1324	2751
POPODNE	1465	2446
PREDVEČER	1838	2117
NOĆ	1679	3064

Prostor *špice* koji obuhvaća Gajevu ulicu – Bogovićevo ulicu – Preradovićev trg te je bio analiziran i promatran tijekom tjedan dana, više je posjetitelja privukao u dane vikenda nego u dane radnog tjedna. Događanja i manifestacije za vrijeme vikenda i slobodnog vremena većini ljudi koji ne rade omogućuje posjećivanje užeg središta grada te je frekvencija ljudi i korisnika prostora *špice* (dnevne ili noćne) puno veća. Za razliku od toga, u dane radnog tjedna uže središte grada u svom izvornom obliku obavlja funkciju pješačke zone kao prostora za prolazak i kraće zadržavanje ljudi. U tablicu 1 stavljen je prosječan broj ljudi koji je zabilježen u određeno doba dana, različit za dane radnog tjedna i dane vikenda.

18.2. INTERPRETACIJA REZULTATA DOBIVENIH PRIMJENOM METODE INTERVJUA

Na prostoru *špice* (Gajeva ulica – Bogovićevo ulica – Preradovićev trg) intervjuirano je 15 osoba tijekom terenskog rada koji je trajao tjedan dana. Bilo je osam muškaraca i sedam žena; po pet osoba mlađe, srednje i starije dobi. Većina ispitanika kretala se prostorom *špice* kao prolaznici, tek je nekolicina „uhvaćena“ za vrijeme ispijanja kave na terasi kafića, ukoliko je procijenjeno da je bilo dovoljno mjesta da bi se omogućio prostor diskrecije, ali i ako se ocijenilo da je osoba zainteresirana za intervju. Intervjui su trajali između 10 i 20 minuta,

²Detaljniji broj po danima se nalazi u „Prilozima“ pod stavkom „Obrazac za promatranje“

ovisno o tome koliko su ispitanici bili zainteresirani razgovarati. Veći dio provedenih intervjua vođen je putem ručnih bilješki, dok je ostatak sniman putem diktafona.

Teme od kojih se intervju sastojao mogle su se podijeliti na tri tematska bloka koja su pratila pitanja na koja su ispitanici odgovarali.

Prvi tematski blok odnosio se opis i uspomene kakva je *špica* bila nekad, odnosno što o njoj misle ispitanici starije i srednje dobi. Prvi tematski blok odnosio se na pitanja:

- „Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?“
- „Je li 'kafićogenezom' kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?“
- „Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?“

Pitanja prvog tematskog bloka bila su postavljena ispitanicima srednje i starije dobi o nekadašnjoj *špici* te starozagrebačkom štihi i duhu Zagreba. Izdvojena su dva reprezentanta srednje dobi (muško i žensko) čija su mišljenja iznesena.

Ispitanica srednje dobi koja redovno posjećuje subotnju *špicu* o današnjoj *špici* i njenom potencijalnom nagrđivanju Zagreba iznijela je ovakvo mišljenje: „Ne, niti najmanje ne nagrđuje niti simbol niti duh Zagreba, svako vrijeme nosi nešto svoje, pa tako i novi 'Cvjetni centar'. Nove postavljene nam popločane poznate 'Bandićeve ploče' i sve ostaje i dalje u duhu nam dragog i rodnog Zagreba.“ (I6)

Ispitanik srednje dobi o pretvaranju kavana u kafiće rekao je: „Svijet se mijenja, a tako i običaji ljudi, pa je iluzorno očekivati da i mladi odlaze u kavane koje su postale zadnje utočište za stariju populaciju, a moram reći da moja majka, dobrostojeća starica, redovito sa svojim prijateljicama odlazi na *macchiato* i to mi je jako simpatično za vidjeti i čuti jer se samo na tim mjestima mogu čuti germanizmi koji se više u svakodnevnom govoru ne upotrebljavaju.“ (I7)

Dva reprezentanta starije dobi o nekadašnjoj *špici* iznijela su sljedeće mišljenje.

Ispitanik starije dobi na spomen nagrđivanja starog duha Zagreba utjecajem „nove“ *špice* iznio je mišljenje: „Ono što se nama danas čini kao duh nekadašnjega Zagreba, vjerojatno je ljudima koji su tada živjeli izgledalo kao nepotrebna novotarija i nagrđivanje duha nekog još starijeg Zagreba. Takvi se procesi ne mogu nadzirati niti usmjeravati: oni su onakvi kakvi smo mi.“ (I9)

Ispitanica starije dobi o pretvaranju kavana u kafiće iznijela je mišljenje: „Pa gubi se, meni je na neki način ovoga žao, iako ima i kafića koji su vrlo ugodno i dobro uređeni, jel da, iako ih imaš, ali čovjek ima izbora i ne mora sjesti u te ovoga kafiće. Ali je točno stari Zagreb

je bio poznat po tim kavanama, one su uvijek bile ne samo kava nego i kolač je obavezno bio, ovoga, malo je bilo, ajde da kažem, u kavanu otmjeniji izlazak... „ (I14)

Interpretacijom odgovora koji su se odnosili na prvi tematski blok može se povući paralela da pripadnici srednje dobi i pripadnici starije dobi smatraju da nekadašnja *špica* nije ugrožena pojavom *špice* kakvom je znamo unatrag 20 godina. Duh starog Zagreba i starozagrebački štih gubi se tako da ga s vremenom i izmjenom generacija zamjenjuje novi, koji donose nove generacije. Starije generacije mogu žaliti za prošlim vremenima i njegovati starozagrebački štih (koji su u prošlosti označavali odlasci u kavane) preko uspomena i sjećanja koje ih vezuju za razdoblje kada su oni bili mladi. Ne treba se isključivo tvrditi da se sve staro treba zaboraviti i zanemariti te zamijeniti novim; upravo je vrijednost u tome što to nakon određenog perioda postaje tradicija i dio povijesti.

Drugi tematski blok vezan je uz tzv. noćnu *špicu*, odnosno noćni provod mladih na prostoru *špice* u dane vikenda (petak/subota). Nekolicina kafića nakon ponoći pretvara se u klubove („Bulldog“ u Bogovićevoj ulici te „Maraschino“ u Margaretskoj ulici) te se tako noćni provod nastavlja. Ovaj tematski blok obuhvaćao je pitanja:

- „Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?“
- „Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?“

Isto kao i s prošlim tematskim blokom, iako je bila ciljana mlađa dob koja upražnjava noćni provod, bilo je potrebno vidjeti što stariji Zagrepčani misle o tome, odnosno podupiru li takav način provoda.

Izdvojena su tri reprezentanta ispitanika mlađe dobi koja su dala mišljenje o noćnoj *špici*.

Ispitanica mlađe dobi koja izlazi u noćni provod o pretvaranju centra grada u zonu za noćni provod dala je ovo mišljenje: „Ne slažem se s time što se centar grada pretvorio u *party* zonu za noćni život. Smatram da bi se noćni život trebao odvijati u perifernim dijelovima grada kao što je to Jarun. Nije u redu da se u kasne sate remeti javni red i mir u srcu Zagreba.“ (I13)

Ispitanik mlađe dobi o istom problemu dao je mišljenje da je pitanje koliko je uopće centar Zagreba (*špica*) postao mjesto za provod: „... nisam siguran u kojoj mjeri je centar grada uopće pretvoren u *party* zonu po noći. Najveći dio kafića i sličnih mjesta za zabavu u centru grada zatvara se oko ponoći, što je jako loše za grad koji navodno ima ambicije da bude prava europska metropola. Ne vjerujem da bi štetilo kada bi se to nekako promijenilo,

čak mi se čini da bi zadovoljniji bili i mladi ljudi u gradu, ali i turisti kojima po noći često nedostaje mogućnosti za izlazak.“ (I8)

Pripadnik mlađe dobi o postojanju noćnog provoda na mjestu *špice* smatra da: „U centru grada bi uvijek trebalo biti živo. Treba spojiti tradiciju i današnjicu. Mislim da bi noćni život trebao biti intenzivniji, ali ne preglasan.“ (I5)

Izdvojena su dva reprezentanta starije dobi koji su dali mišljenje o noćnoj *špici*.

Ispitanica starije dobi ima pozitivno mišljenje o pretvaranju propalih i zaboravljenih dvorišta zgrada u kafiće ili prostore za provod mladih osoba: „... ima prekrasnog prostora koji je nažalost tako zapušten da to trebamo stvarno pretvoriti ne samo u noćne klubove, nego uopće u prostore gdje bi se mogla različita kulturna zbivanja događati, možda i parkovi gdje bi i djeca bila, ne samo misliti za taj noćni život, nego za svakodnevni život kojeg bi trebalo oživjeti.“ (I14)

Ispitanik starije dobi dao je mišljenje: „Načelno mogu reći da središte Zagreba nije pogodno ni za kakvu *party* zonu, naprosto zato što ono nije *city*, dakle mjesto gdje se samo radi, nego se u njemu i stanuje. To je možda donekle staromodno, ali pripada među komponente koje čine šarm današnjeg Zagreba.“ (I9)

Razlikovanje dnevne i noćne *špice* prisutno je i kod ispitanika mlađe dobi: „Postoje dvije *špice*, na jutarnju odlaze ljudi različitih profila i godišta koji žele biti viđeni. Njima večernja *špica* nije toliko zanimljiva jer nije medijski popraćena. Večernju *špicu* ipak posjećuju mlađi ljudi, koji na *špici* započinju svoj večernji izlazak kojeg najčešće završavaju u jednom od zagrebačkih noćnih klubova.“ (I13), dok ispitanik starije dobi o razlikovanju dnevne i noćne *špice* navode kako ta noćna skitanja nisu sigurna, odnosno: „Ja čujem da mladi izlaze kasno oko ponoći, pola 1, i onda hodaju nekam, i opet nešto nalaze u tome. Ja ne vidim zašto to treba biti kasno, može biti i u 8 vur navečer, ništa se ne mijenja ako bi se ljudi našli ranije.“ (I4)

Ispitanica starije dobi smatra: „Ja tu dnevnu *špicu* poznam ustvari, tu noćnu stvarno ne znam, iako kao mlada, dok sam bila student, a to je bilo nažalost pred 50 godina. Mi smo se navečer sastajali na *špici*, jel da, samo su naši večernji izlasci prije završavali između 23 i 24 sata, prema tome ja znam taj fenomen da se skupljaju mladi iza 22, samo, ovoga, ja to mogu jedino shvatiti subotom, za sve drugo meni apsolutno u prvom redu mislim da to uopće nije zdravo jer se gubi noć. To nije danas da na *špicu* isključivo mladi dolaze niti je to ikada bilo. Nikada nije *špica* isključivo mjesto di su mladi, ovoga, se sastajali. Na *špicu* su dolazili uvijek

i penzioneri, dolazili su i posebno muški jer u subotu i nedjelju pogotovo nisu ništa radili i znalo se puno puta dogoditi da je *špica* puna muškaraca.“

Postojanje noćne *špice* i klupskog života u centru grada građani različito prihvaćaju. Pripadnici mlađe dobi oprečnih su stajališta, jer jedni smatraju da se noćni život treba premjestiti na periferne dijelove grada, odnosno izvan centra da se ne narušava red i mir. Prema takvima, čitava *party* zona trebala biti preseljena na neko udaljenije mjesto, primjerice Jarun. Drugi smatraju da bi se centar grada trebao upotpuniti sadržajima i programima za mlade koji bi omogućili da grad živi od 0-24. Mišljenja „za“ i „protiv“ imaju i jednu stavku koja nije izravno bila rečena, ali se podrazumijeva, a to je da bi i prometna udaljenost od mjesta boravka do mjesta noćnog života trebala biti što manja. Trenutna mjesta za noćni provod u Zagrebu nalaze se na dvije dijametralno različite lokacije: Jarun (Knežija) te centar grada (prostor *špice* i Tkalčićeva ulica). Prometna i prostorna udaljenost između te dvije lokacije je otprilike deset kilometara pa, kako se nalaze na različitim dijelovima grada, mogu zadovoljiti sve prohtjeve za provod.

Ispitanici starije dobi također imaju oprečna stajališta u vezi noćnog provoda u centru grada gdje jedni smatraju da stare, derutne prostore i dvorišta zgrada treba pretvoriti u mjesta za provod mladih (ne nužno klubove) kako bi se spriječilo njihovo fizičko propadanje. Drugi su mišljenja da centar grada ne zaslužuje uz sebe nikakve konotacije vezane uz noćni provod i klupski život jer treba ostati miran i bez remećenja javnog reda. Druženja i nalaženja u kasne noćne sate te sve kasniji odlazak u noćni provod je, prema starijim Zagrepčanima, u prvom redu nepotreban i nezdrav jer ima utjecaja na bioritam pa takav način života koji preferiraju mladi nije na duge staze zdrav. Mišljenja su da se vrijeme provoda može pomaknuti na ranije sate, baš kako je i u vrijeme njihove mladosti noćni život završavao oko 23 sata, za razliku od danas kad tada tek počinje.

Razlikovanje sintagmi noćna i dnevna *špica* te dobne strukture koja je pohađa među pripadnicima starije i mlađe dobi je više-manje jednaka. Dnevnu *špicu* pohađaju osobe srednje i starije životne dobi, dok pripadnici mlađe životne dobi nešto rjeđe. Noćnu *špicu* pohađaju u najvećem broju mlađe generacije. U vrijeme vikenda frekvencija ljudi na prostoru *špice* u noćne sate bude dosta velika, posebice u vrijeme vedrih i toplijih dana.

Treći tematski blok se odnosio na *špicu* kakvom je mlađe generacije znaju (unatrag 20-ak godina). Obuhvaćao je pitanja:

- „Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?“

- „Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijedodne dobilo oznaku 'važno je biti viđen' zahvaljujući medijskoj eksponaciji?“
- „Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?“

Namjera ovog tematskog bloka bila je razmotriti stajališta ispitanika mlađe dobi o njihovim preferencijama i mišljenjima vezanima uz *špicu*, no tijekom transkribiranja intervjua nametnula se ideja usporedbe svih triju dobi (mlađa, srednja i starija dob) kako bi se paralelno mogle vidjeti ideje i mišljenja pripadnika različitih generacija. Ovom tematskom bloku namjerno je posvećena pažnja percipiranja *špice* kao *in* mjesta u gradu te je ona bila kategorizirana kroz pojmove „popularizacija“, „medijska eksponacija“, „konzumerizam“ te važno je „biti viđen“.

Izdvojena su po dva ispitanika iz svake dobne skupine koja su dala mišljenje o popularizaciji *špice*.

Ispitanici mlađe dobi o popularizaciji posljednjih godine dali su ovo mišljenje: „Kada bi subotnja *špica* zaista predstavljala druženje s članovima obitelji ili prijateljima, i uživanje u ljepotama Zagreba nakon napornog tjedna, uz diskutiranje različitih aktualnih tema (ne samo tračeva...), mišljenje bi bilo i te kako pozitivno, no *špica* je otišla u potpuno krivom smjeru.“ Ispitanica mlađe dobi smatra da je popularizacija *špice* negativno percipirana pa je stoga i na pitanje o tome ima li *špica* zbog popularizacije negativan predznak dala slično mišljenje: „Apsolutno, u potpunosti se slažem s tim da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak... Znam se naći u šetnji gradom subotom ujutro, prošla bih po *špici*, ali onda mi kroz glavu prođe suluda ideja da 'ne izgledam dovoljno dobro za otići na *špicu*' - ne da mi se onako jednostavno, ležerno (ljudi, subota je ujutro...) odjevena proći kao po modnoj pisti ispred 'žirija' ispeglanih plavuša kojima je vrhunac tjedna bio spremi se i doći zabljesnuti na *špici*. Onda razmislim i shvatim: 'Eh, pa ko je tu lud?' i s guštom napravim krug po Bogovićevoj...“ (I2).

Ispitanik mlađe dobi o popularizaciji *špice* je dao neutralan odgovor, smatrajući da ga popularizacija *špice* pretjerano ne zanima: „Nemam ništa protiv toga jer ionako jako rijetko pratim medijske analize sa *špice* i trudim se ignorirati ono što me ne zanima, društvo u kojem se krećem također nema običaj mnogo raspravljati o njoj, tako da zapravo i ne znam u kojoj mjeri se popularizirala zadnjih godina.“ (I8) Medijska eksponacija i potencijalni negativni predznak koji je *špici* pridodan kod mladih ljudi doveo je do sljedećeg mišljenja: „Nije problem u *špici* kao takvoj, već što će uvijek postojati ljudi koji mrze sve što je popularno.

Mediji su uvijek problem jer imaju tradiciju da obraćaju pažnju na krive stvari. Recimo, mislim da glavni smisao *špice* nije da se analizira stil odijevanja svih prisutnih, ali upravo je to ono što zauzima najveći dio prostora posvećen *špici* u medijima.“ (I8)

Sintagma važno je „biti viđen“ i pojaviti se u društvu javnih ličnosti iz svijeta medija, među mladim osobama nema baš pozitivnu percepciju, odnosno među ispitanicima nisu pronađeni ljudi koja je epitet „viđen“ važan, a je jedna mlada ispitanica navela: „Smatram da je upravo 'važno je biti viđen' jedina oznaka zadržavanja na prostoru *špice* u subotnje prijepodne. Tko se zaista želi samo podružiti sa svojim bližnjima i uživati, najradije će to učiniti ležerno obučen, u trenirci, trapericama, tenisicama, u najbližem kvartovskom kafiću, šetnji gradom... No, ako prije svoje 'opuštajuće' subotnje kave idete na frizuru i po novi gel na noktima, oblačite najbolje (ili najizazovnije) krpice iz svog ormara (ili nabacite sve što nađete nepovezano ako je to ono što je u tome trenutku *in*), i nerijetko štikle – tada idete samo da budete viđeni.“

Ispitanica srednje dobi koja redovno posjećuje *špicu* o popularizaciji i medijskoj ekspanaciji te negativnom shvaćanju *špice* smatra: „Pa u određenom segmentu i ima (negativnu) konotaciju jer je sad i *in* onima koju su si željeli pogledati šta se događa na samoj *špici* (da budu u toku) ostaju doma pred malim (tih više niti nema - izumrla vrsta) TV ekranima te prate HRT-ovu emisiju uživo 'Subotom ujutro' i javljanja sa zagrebačke subotnje *špice*. Zna se često čuti parola ako nisi 'viđen', kao da i ne postojiš ukoliko ne odeš bar *đir* napraviti po *špici*.“ (I6)

Ispitanik srednje dobi koji je odrastao u okolini prostora subotnje *špice* dao je mišljenje: „Pitanje je kako ljudi koji dolaze u grad subotom shvaćaju *špicu*. Za većinu je odgovor na ovo pitanje pozitivan. Ja volim doći u grad da vidim prijatelje koje ne vidim preko tjedna i da uz kavu trošimo vrijeme bespotrebno. No u svakom slučaju cijeli taj šušur ima neku čar“, te da je *špica* i njena popularizacija dovela do punjenja ugostiteljskih blagajni: „S ekonomske strane mislim da je to dobro. Čini mi se da se više troši vikendom u gradu otkad *špica* postoji.“ (I12)

Ispitanik starije dobi o fenomenu popularizacije i medijske ekspanacije *špice* kao *in* mjesta u gradu dao je mišljenje: „Nisam baš pratio taj proces (popularizaciju), ali vjerujem da se radi o društvenom mehanizmu koji se već mnogo puta pokazao na djelu, pa i u Zagrebu. Elita odabere neko mjesto da se ondje okuplja, a ostali počnu masovno na to mjesto dolaziti, ne bi li i sami postali elita.“ (I9) Medijska ekspanacija je prema istome ispitaniku: „Uvijek je

bilo ljudi kojima je bilo važno da budu 'viđeni', i oni se oko toga trude, s medijima i bez medija. Pogledajmo istini u oči: bez takvih ljudi ne bi moglo biti onoga što se zove društveni život.“

Ispitanica starije dobi o popularizaciji i medijskoj eksponaciji *špice* dala je sljedeće mišljenje: „Vjerujem da jedan veliki dio ljudi dolazi da bude viđen tamo, definitivno, dio je ljudi da bude viđen i žele doći, a drugi dio vjerojatno dođu i slučajno se sretnu jer je činjenično da ne mogu proći preko špice da nekog ne sretnu, pa da li je to subota ili ne.“

O medijskoj eksponaciji ista ispitanica ima negativno stajalište: „Izgubila se jedna intimnost, ali je nažalost ovo cijelo doba je postalo gdje se je osobnost izgubila, gdje je ustvari, koji puta ti je da ti doslovno gledaju u želudac. Kroz to je s jedne strane mediji žive od toga, ali s druge strane prelaze granicu dobrog ukusa i to, ali čim smo mi prihvatili i mobitel kao sredstvo komunikacije, mi smo ustvari pod kontrolom, željeli mi to priznati ili ne.“ (I14)

Na temelju interpretiranih intervjua valja povući paralele između mlađe, srednje i starije dobi: 1. Prema popularizaciji *špice* sve tri dobne skupine dijele stajalište da su za popularizaciju *špice* krivi mediji i medijska eksponacija., 2. Medijska prisutnost smanjuje intimnost i ograničava privatnost ljudi čineći *špicu* nehumanijom, 3. Namjera ljudi koji na *špicu* dolaze ne mora biti nužno popraćena s ciljem da netko želi „biti viđen“, budući da ima i ljudi koji se žele podružiti s prijateljima ili otići u grad ako se održava neka manifestacija i za *špicu* i za njenu važnost ih nije briga, 4. Negativna konotacija prati *špicu* jer je, bez fotografa ili kamera, prostor *špice* u subotnje prijepodne nemoguće zamisliti.

U poglavlju Hipoteze provjeravale su se četiri hipoteze vezane uz fenomen *špice* te različite aspekte koji je čine. Prva hipoteza odnosila se na metodu promatranja, dok su ostale tri bile vezane uz mišljenja koja su ispitanici dali prilikom intervjuiranja. Svaka hipoteza je prihvaćena/odbijena uz objašnjenje koje slijedilo nakon, a dobiveno je putem interpretacije provedenih kvalitativnih metoda promatranja i intervjua.

Prva hipoteza „Prostor ulica Bogovićeve – Gajeva – Preradovićev trg privlači više posjetitelja tijekom vikenda nego tijekom radnog tjedna“ je prihvaćena, budući da je interpretacijom podataka prikupljenih metodom promatranja i frekvencijom osoba koje su prošle prostorom *špice* u vrijeme vikenda zabilježena veća posjećenost i veća frekvencija ljudi nego tijekom radnog tjedna.

Druga je hipoteza „Osobe starije životne dobi imaju negativnije mišljenje o 'terasizaciji' prostora subotnje *špice* i nagrđivanju nekadašnjeg Zagreba.“ U formi hipoteze te u skladu s navedenim objašnjenjem ovu pretpostavku smo odbacili zbog toga što pripadnici starije dobi smatraju da se duh nekadašnjeg Zagreba i starozagrebački štih mijenjaju dolaskom novih generacija i da to ne mora nužno biti loše, jer svako vrijeme ima neke svoje simbole i vrijednosti, dok za onima iz prošlih vremena mogu žaliti i sjećati ih se putem uspomena.

Treća je hipoteza „Osobe mlađe životne dobi imaju pozitivnije mišljenje o prostoru subotnje *špice* kao mjestu za noćni život i provod“. Hipoteza je prihvaćena, iako među pripadnicima mlađe generacije postoje oprečna mišljenja po pitanju noćnog života u centru grada. Manjina je mišljenja da bi se noćni život trebao preseliti na perifernu lokaciju u gradu kako bi centar grada zadržao epitet mirnog dijela grada gdje ne treba remetiti javni red. Većina mladih je za oživljavanje centra grada i organizacije noćnog života u njemu, što je osim za Zagrepčane važno i za turiste, pogotovo u ljetnim mjesecima kada Zagreb postaje turistički grad pun turista, posebno mladeži.

Četvrta je hipoteza „Osobe starije životne dobi su češći posjetioци subotnje *špice* nego osobe mlađe životne dobi.“ Od 15 ispitanika³, samo sedmero je pohađalo subotnju *špicu*, od kojih nitko nije mlađe dobi, četiri pripadnika su srednje dobi i tri pripadnika su starije dobi. Ti rezultati dobiveni su interpretacijom intervjua te se na temelju tih podataka navedena hipoteza prihvatila.

---

³U obzir su uzeti samo ispitanici s kojima je proveden intervju.

19. ZAKLJUČAK

Društveni fenomen subotnje *špice* kao mjesta intenzivne socijalne interakcije postoji u urbanoj memoriji Zagrepčana od spomena prve zagrebačke kavane u 19. stoljeću. *Špica* je u svom izvornom obliku označavala javno okupljalište Zagrepčana u dane vikenda, odnosno slobodnih dana, i pojavljivanje na ključnim mjestima u centru grada koje se mijenjalo ovisno o generacijama. Ugostiteljski objekti oduvijek su bili mjesta okupljanja - prvo su to bile kavane, pa potom od 80-ih godina 20. stoljeća kafići koji su nastajali hiperprodukcijски u užem središtu grada. *Špica* je prostorno bila omeđena uglom Gajeve ulice i Trga bana Jelačića (kod hotela „Dubrovnik“) te se na njoj na početku okupljala sportska elita da bi prokomentirala zbivanja u sportu, najviše nogometu. Od 90-ih godina 20. stoljeća i početkom tranzicije nastaje *špica* koju je obilježio nastanak novog životnog stila, modernog, koji se uglavnom odnosio na popularizaciju *špice*, budući da se ondje okupljala svita javnih ličnosti koje su najviše eksponirali mediji te je svima njima bilo važni biti viđen u subotnje prijepodne na potezu Gajeva ulica – Bogovićeve ulica – Preradovićev trg i na potezu okolnih ulica. *Špica* je kao subotnji ritual postojala i prije medijske eksponacije te je višesatno sjedenje na terasama kafića postalo kulturološki obilježeno. Subotnja gužva u centru grada je, osim ritualne djelatnosti, postala konzumerističkog karaktera, budući da korisnici prostora *špice* nisu samo gosti ugostiteljskih objekata, već i prolaznici koji obavljaju kupovinu u obližnjim trgovinama, doprinoseći tako još većoj komercijalizaciji *špice*. *Špica* se može kategorizirati na dnevnu i noćnu, odnosno tradicionalno subotnje prijepodne koje je obilježeno ritualnim ispijanjem kave na terasama kafića te noćni život i provod u centru grada. Te dvije *špice* razlikuju se prema dobnoj strukturi, budući da dnevnu subotnju *špicu* pohode pripadnici srednje i starije dobi, dok mlađa dob koristi prostor *špice* kao mjesto za noćni život i provod. Nekolicina kafića/klubova nastala je iz zapuštenih dvorišnih prostora zgrada koje se nalaze u centru grada te su oni svojim bogatim klupskim programom oživjeli centar grada. Ljetni su mjeseci osim noćnih provoda u klubovima obilježeni različitim manifestacijama i festivalima kad prostor *špice* postane pun ljudi različite dobne strukture. Kvalitativno provedenim metodama promatranja i intervjua u diplomskom radu dobio se dojam da je *špica* mjesto druženja ljudi različite dobi i profila koje ne mora nužno imati negativnu konotaciju koja joj se pridodaje zbog prevelike pažnje a veže se uz pojmove komercijalizacija i medijska popularizacija. Mišljenja o subotnjoj *špici* kao ustaljenoj pojavi među građanima Zagreba su podijeljena te je nekom važno da bude fotografiran u žarištu društvenih zbivanja i interakcije, dok za većinu građana to nije bitno te ne preferiraju i izbjegavaju *in* subotnju gužvu u centru.

Špica je zasigurno bitan aspekt društvenoga života građana, ali i bitan oblikovatelj društvenih prilika u samom gradu, jer ako subotu nisi proveo na *špici*, ona kao da nije ni postojala.

Usporedba sa splitskom Rivom koja je jedna od lokacija splitske *špice* u teorijskom dijelu je napravljena zbog sličnih socio-prostornih karakteristika i utjecaja sa zagrebačkom *špicom*. Implikacije za neka buduća istraživanja su da bi bilo zanimljivo istražiti mišljenja građana Splita o splitskoj *špici* na isti način kao što je to napravljeno sa subotnjom *špicom* u Zagrebu, odnosno metodama promatranja i intervjua utvrditi popularnost i važnost *špice* na Rivi.

20. LITERATURA

- Babić, M. i Ivančević, R. (1998). Umjetničko blago Hrvatske. Zagreb: ITP Motovun.
- Beck, B. (10.10.2011.) *Zagrebačka špica – neopisivo tupa*. URL: <http://www.nacional.hr/clanak/117772/zagrebacka-spica-neopisivo-tupa> (15.02.2014.)
- Borčić, G. (2002). *Kratka povijest splitske Rive*. URL: <http://www.matica.hr/Vijenac/vij213.nsf/AllWebDocs/af2> (27.01.2014.)
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T. i Tiesdall, S. (2003). Public Places Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design. London: Architectural Press.
- Castells, M. (1977). The Urban Question. London: Edward Arnold.
- Cindrić, V. (2003). *Srednjoeuropska kavana kao stil življenja*. URL: <http://www.matica.hr/hr/332/SREDNJOEUROPSKA%20KAVANA%20KAO%20STIL%20%C5%BDIVLJENJA/> (27.01.2014.)
- Crinson, M. (2005). Urban memory: History and Amnesia in the Modern City. New York: Routledge.
- Čaldarović, O. (2012). Urbano društvo na početku 21. stoljeća: Osnovni sociološki procesi i dileme. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Horvat, S. (2007). Postmoderni grad. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Jelaska-Marijan, Z. (2006). Društveni razvoj Splita između dva svjetska rata. Doktorska disertacija.
- Kečkemet, D. (2009). I to je grad. Baština (35), str. 125-142.
- Kečkemet, D. (2007). Rekvijem za splitsku Rivu. Baština (34), str. 407-416.
- Knežević, S. (1995). Trg Petra Svačića i trg Petra Preradovića u Zagrebu: Geneza dvaju donjogradski trgova. Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 20-21: (1994/1995.) str. 109-141.
- Knežević, S. (2011). Zagreb: grad, memorija, art. Zagreb: Meandarmedia.
- Kovačić, K. (1990). Priče iz starog Zagreba. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Kritovac, F. (1995). Pristupi uređivanju i opremanju pješačkih prostora u Zagrebu. Prostor, 3: 1(9). str. 163-178.
- Kritovac, F. (1999). Čiji je javni prostor? Čovjek i prostor: arhitektura, kiparstvo, slikarstvo i primijenjena umjetnost, 46, str. 36.
- Leburić, A. (2001). Integracija kvalitativnih i kvantitativnih aspekata: perspektive empirijskih istraživanja otoka. Sociologija sela, 151-154 (1/4: 189-210).

- Leburić, A. (2008). Sociološki aspekti uređenja splitske Rive: Struktura stručnih i javnih rasprava na fokus-grupama. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, str. 115-129.
- Maruševski, O. (2006). Iz zagrebačke spomeničke baštine. Zagreb: Matica hrvatska.
- Milčec, Z. (1975). Umiru stare kavane. Pozdravi doma zg-feljtoni. Zagreb: Znanje.
- Mišetić, A. (1997). Socijalne značajke rive u životu grada: Primjer Splita. Društvena istraživanja Zagreb, 1 (27), str. 71-87.
- Mišetić, A. (2004). Gradski rituali: retradicionalizacija društvenog života u hrvatskim gradovima nakon 1990. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada.
- Mucko, B. (2010). Od kafića do simulakruma, kafići užega zagrebačkog središta 1980 tih i danas. Idemo na kavu! Pogled zagrebačkih poduzetnika na kulturu konzumiranja kave. Zagreb: Etnografski muzej, str. 63-68.
- Mucko, B. (2011). Projekt: Bilježenje grada/bilježenje vremena kao relacijski okvir društvenog pamćenja. U: Čapo, J., Gulin Zrnić, V., (ur). Mjesto, nemjesto – interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Mucko, B. (12.08.2012). *Cvjetni trg – skica prostornog dekodiranja*. URL: <http://urbanfestival.blok.hr/12/2012/08/12/intervencije-u-javnom-prostoru/>. (15.01.2014.)
- Nadilo, B. (2006). Uređenje središnjeg dijela splitske Rive. Građevinar (58), str. 1021-1031.
- Par, M. (14.02.2014.) *Dopisnik iz centra javlja: promjene i na zagrebačkim ulicama. Barem jednoj*. URL: <http://www.jutarnji.hr/-quot-dopisnik-iz-centra-javlja--promjene-i-na-zagrebackim-ulicama--barem-jednoj--quot-/1165180/> (15.02.2014.)
- Pavičić, J. (1999). Kavanska politika i kafićogeneza. Narod iz kafića. Godine Nove, 6, str. 29-33.
- Pavličić, P. (2013). *Špica i pjaca*. URL: <http://www.matica.hr/vijenac/510/%C5%A0pica%20i%20pjaca/>. (27.01.2014.)
- Podnar, I. (2009). Zagrebački trgovi kao urbani identitetski sustavi. Prostor, 2: 38. str. 358-371.
- Radaković, B. (1990). Junk-cuga. Fofuju, burazu od Štefice kaj je išla z menom u osnovnjak. Godine Nove, 6, str. 22-28.
- Ričković, D. (1998). Pješačka zona Zagreba. Geografski glasnik, 60: 105-122.

- Sabotič, I. (2005). Od stola do šanka: kratka povijest društvenosti u kavani i kafiću. U: Mišetić, A., Štambuk, M. i Rogić, I. (ur.). Živjeti u Zagrebu: prinosi sociologijskoj analizi. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Sabotič, I. (2007). Stare Zagrebačke krčme i kavane. Zagreb: AGM
- Svirčić-Gotovac, A. i Zlatar, J. (2008) Akteri rekonstrukcije Cvjetnog trga u Zagrebu. Sociologija i prostor, 46, 179 (1): 53-76.
- Svirčić-Gotovac, A. (2010). Aktualni revitalizacijski i gentrifikacijski procesi na primjeru Zagreba. Sociologija i prostor, 48, 187(2): 197-221.
- Špoljarić, B. (2008). Stari Zagreb od vugla do vugla. Zagreb: AGM
- Uršić, S. (2009). Mjesta i nemjesta u suvremenim konceptualizacijama prostora. Društvena istraživanja. 6(104), str. 1131-1151.
- Zlatar, J. (2013). Urbane transformacije suvremenog Zagreba: Sociološka analiza. Zagreb: Plejada i IDIZ.

21. PRILOZI

U prilogama se nalaze „Obrazac za promatranje“ te „Pitanja za intervju“. Obrazac za promatranje je podijeljen na dane radnog tjedna i vikenda, doba dana, lokacije te broj osoba koji je zabilježen. Lokacija su bile Gajeva ulica/Bogovićeve ulica te Bogovićeve ulica/Preradovićev trg. Promatranje je trajalo tjedan dana. Po dva dnevna intervala su odrađena na jednoj lokaciji, te dva večernja intervala na drugoj lokaciji. Sljedeći dan promatranja ponovljena je lokacija iz prethodnog dana večernjeg intervala kako bi boravak na obje lokacije bio podjednako zastupljen. Pitanja za intervju podijeljena su po temama za razgovor te je priložen transkript svih intervjuova koji su vođeni prilikom istraživanja. Svaki intervjuirani ispitanik je kodiran oznakom I s pripadajućim brojem (npr. I1).

OBRAZAC ZA PROMATRANJE

DATUM/DAN	LOKACIJA	DOBA DANA	BROJ OSOBA
7.04.2014./ponedjeljak	Gajeva ulica/Bogovićeve ulica	9-12 h	1248
		13-16 h	1324
	Bogovićeve ulica/Preradovićev trg	17-20 h	1653
		21-24 h	1121
8.04.2014./utorak	Bogovićeve ulica/Preradovićev trg	9-12 h	1392
		13-16 h	1469

	Gajeva ulica/Bogoviće ulica	17-20 h	1728
		21-24 h	1593
9.04.2014./ srijeda	Gajeva ulica/Bogoviće ulica	9-12 h	1104
		13-16 h	1613
	Bogoviće ulica/Preradovićev trg	17-20 h	1937
		21-24 h	2016
10.04.2014./četvrtak	Bogoviće ulica/Preradovićev trg	9-12 h	1480
		13-16 h	1508
	Gajeva ulica/Bogoviće ulica	17-20 h	1874
		21-24 h	1003
11.04.2014./petak	Gajeva ulica/Bogoviće ulica	9-12 h	1398

		13-16 h	1413
	Bogovičeva ulica/Preradovičev trg	17-20 h	2002
		21-24 h	2659
12.04.2014./subota	Bogovičeva ulica/Preradovičev trg	9-12 h	2944
		13-16 h	2711
	Gajeva ulica/Bogovičeva ulica	17-20 h	2326
		21-24 h	4708
13.04.2014./nedjelja	Gajeva ulica/Bogovičeva ulica	9-12 h	2556
		13-16 h	2182
	Bogovičeva ulica/Preradovičev trg	17-20 h	1908
		21-24 h	1421

PITANJA ZA INTERVJU

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?
2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?
3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?
4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?
5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijedodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?
6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?
7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?
8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?
9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?
10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?
11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

TRANSKRIPTI INTERVJUA

U diplomskom radu provedeno je 15 intervjua te se transkript intervjua svakog ispitanika zasnivao na principu pitanje/odgovor. Ispitanicima su radi lakšeg kategoriziranja dodijeljeni kodovi s pripadajućim brojem (I – broj).

Ispitanik 1 (I1)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Špicu posebno ne posjećujem, ali volim ponekad proći i malo prisluškovati razgovore naprosto da čujem o čemu se jučer i danas razgovara. Što je zapravo hit tema.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Mislim da je subotnja *špica* zapravo postala više potreba za druženjem, a ponekad samo i za pokazivanjem. Doduše, u zadnje vrijeme mi se sve manje čini da ima taj element nego više naprosto potreba ljudi da se druže.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Ne mislim, jer svako vrijeme ima svoje značenje i svoje neke simbole. *Špica* ne nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba nego se on vremenom gubi i zamjenjuje novim.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Pa, postala je dosta velika naprosto zato jer ljudi izbjegavaju da se nalaze po kućama što je nekada bio običaj, išlo se na kavu nekome doma. A sada se s prijateljima na kavi nalazimo u kafiću ili u kavani i to je to.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijedodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Pa, da mediji su tu svakako odigrali svoju ulogu međutim i mediji su već prezasićeni nekakvim informacijama o tome tko je sve bio na *špici*, kako je bio obučan, itd. Tako da mislim da ona dobiva nekakvu drugu dimenziju zapravo. A ima i još uvijek toga da se tamo bude viđen. Ali mislim da je to prije bilo više, možda prije par godina, važno da se dođe na špicu da se vidi. Danas mislim da se to pomalo gubi.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Mislim da je, jer su mladi ljudi možda više pod kontrolom zapravo, ili se oni nastoje suzdržavati od nekih velikih ekscesa jer su ipak na javnom mjestu. Mislim, tu su negdje u centru grada. Sve ono što je van centra se može

svašta događati. Sigurnost je vrlo bitna i njih i ljudi koji u kasne sate tamo prolaze i nije sve nužno vezano samo uz noćni provod.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Mislim da mladi ljudi najviše vole izlaziti vikendom navečer, u malo kasnije sate. Prijepodne i poslijepodne špicu pohodi srednja i starija populacija. Tako da su *de facto* zadovoljeni i jedni i drugi, nitko nikome ne smeta. Svatko u svom dijelu dana ima svoje vrijeme za druženje.

8. Je li "kafićogenezom" kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

U svakom slučaju je, međutim pomalo nestaju i stari Zagrepčani koji su nosili i činili taj duh Zagreba pa je i logično da se to sve mijenja. Mi stariji možemo žaliti za tim nekim vremenima, ali tako su i naši roditelji isto žalili za njima važnim prošlim vremenima. Tehnologija ide naprijed, sve skupa se mijenja, interes i mladih i starijih se isto mijenja. Prema tome mislim da je to normalno zapravo.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

Mislim da nije, jer vjerujem da zapravo *špicu* ni ne posjećuju ljudi koji vole slušati, ili ne znam, gledati na televiziji tko je gdje bio i šta je sve obukao na sebi. Oni sjede doma, one koje to zanima, ako baš žele nekog susresti će doći na *špicu*, mislim da to ne smeta (*špica* se nije pretvorila u mjesto modne revije). Ljudi su na *špici* različito obučeni, nije to više toliko bitno.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Pa je apsolutno drugačija, jer je ipak imala jedan, hm, drugi duh. Više se razgovaralo o kulturnim događajima možda i zato jer ih je bilo manje nego sada, o novoj kazališnoj predstavi, o izložbi. Danas tog ima puno pa se i zapravo ne stigne sve obići niti sve komentirati. Mislim da je to prije bilo zanimljivije, pogotovo za starije ljude. Prije je tzv. "Zvečka" koja je bila jako popularna, gdje su se uglavnom mladi ljudi, recimo mladi intelektualci znali nalaziti i piti kavu, čak i izvan, mislim to nije zapravo bio klasični kafić, to je bila prodavaonica "Zvečevo" proizvoda koja je kuhala i *espresso* kavu u malim plastičnim čašama i onda se s tim izašlo van na cestu i razgovaralo se, bilo je vrlo zabavno, ljudi su bili duhoviti, opušteniji nego danas, neopterećeni svim i svačim, ne samo materijalnim. Danas su ljudi svime opterećeni, ne samo zbog materijalne situacije, nego naprosto tako, previše je nepotrebnih informacija koje upijamo htjeli ili ne, stalno ih slušamo, bilo je drugo vrijeme. To ne bi bila klasična *špica*, recimo bila je na uglu Gundulićeve i Masarykove kavana "Blato" se zvala, tamo su se sastajali književnici, pjesnici, tamo je Tin Ujević bio redovni gost i tamo je bilo zanimljivo. To se doduše nije odvijalo na cesti ali se znalo tako tih par lokacija šta se i gdje i o čemu se gdje može popričati i čuti te raspraviti... Recimo neke zatvorene *špice*...

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Mislim da nije, *špica* je ipak na određenom mjestu i ona je da tako kažem se negdje smjestila, prema tome obilazak dućana nije usput, nije vezan. Ako se ide na *špicu* ili prolazi tamo, onda je to to. Mislim da nema veze s konzumerizmom, mislim da ima više veze s potrebom ljudi zapravo da više razgovaraju i komuniciraju uživo jedan s drugim. Jer je tehnologija i elektronika inače, informatika otišla naprijed pa su ljudi u jednom trenutku se previše zatvorili u to, a sad mi se čini da imaju više potrebu uživo komunicirati. (Unatoč tome što postoji informatički svijet komunikacija lice u licem je postala bitna) To je i bit *špice* po meni, oduvijek bila i sada se to polako vraća, imala je neki period kad je bilo samo to važno da se negdje netko pojavi, slika i da se to negdje objavi. Mislim da danas to opet ima, blizu onoj prvotnoj funkciji da se ljudi druže i razgovaraju zapravo.

Ispitanik 2 (I2)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Nažalost ne posjećujem subotnju *špicu* koliko bih željela, zbog radnih subota i drugih obveza uglavnom nisam u mogućnost subotu dopodne provesti u gradu. Nadam se da ću, dolaskom toplijih proljetnih dana, uspjeti češće naći priliku za subotnje opuštanje na suncu, na *špici*.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Kada bi subotnja *špica* zaista predstavljala druženje s članovima obitelji ili prijateljima, i uživanje u ljepotama Zagreba nakon napornog tjedna, uz diskutiranje različitih aktualnih tema (ne samo tračeva...), mišljenje bi bilo i te kako pozitivno, no *špica* je otišla u potpuno krivom smjeru.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Usprkos tome što se često znamo smijati starijim članovima našeg društva kada kažu „Ovi mladi danas...“ ili „Ništa više nije kao što je nekad bilo...“, gotovo sve u ponašanju današnjih mladih/mladih (mislim i na 30-godišnjake), kojima i sama pripadam, a koje najčešće i vidam na *špici*, nagrđuje simbol i duh starog Zagreba.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Kultura ispijanja kave uvelike je postala subotnja rutina među Zagrepčanima. Ispijanje kave „gušt“ je kojeg se velik broj ljudi s naših prostora nikada ne bi mogao odreći, dio je mentaliteta, načina života... Ipak, za turiste je veoma neobično kada usred radnog dana (od ponedjeljka do petka; a ne zaboravimo da i subotom mnogi rade) prođu Cvjetnim trgom prepunim kafića i ne mogu naći slobodno mjesto za sjesti. Ne može se ne postaviti pitanje: „Radi li itko u Hrvatskoj kad su svi na kavi?“ ili pak „Tko plaća sve te kave ako nitko ne radi?“ (a njihove su cijene prilične...)

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Smatram da je upravo „važno je biti viđen“ jedina oznaka zadržavanja na prostoru *špice* u subotnje prijepodne. Tko se zaista želi samo podružiti sa svojim bližnjima i uživati, najradije će to učiniti ležerno obučeni, u trenirci, trapericama, tenisicama, u najbližem kvartovskom kafiću, šetnji gradom (nema ljepšeg od kruga od Džamije, preko Zrinjevca, Trga, "Štroša") ili odlaskom u prirodu (od Maksimira do Sljemena, već i Zagreb pruža puno mogućnosti) – i ako treba, tamo popiti i svoju subotnju kavu. No, ako prije svoje "opuštajuće" subotnje kave idete na frizuru i po novi gel na noktima, oblačite najbolje (ili najizazovnije) krpice iz svog ormara (ili nabacite sve što nađete nepovezano ako je to ono što je u tome trenutku *in*), i nerijetko štikle – tada idete samo da budete viđeni. Ako još uslikate koji *selfie* i *uploadate* ga na *Facebook* uz oznaku gdje ste bili – dan je savršen. Znae, što nije na „fejsu“, nije se ni dogodilo! Kud' sreće da vas objektivom ulovi i koji „modni sud“ za „ovotjedni top“!

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Ni čari centra grada za noćni život nisam još nešto iskoristila, no zamisao mi se sviđa, i zaista je trebalo to učiniti. Drago mi je što Jarun više nije jedino mjesto za izlaske, što je dugo bio slučaj...

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Smatram da je dnevna *špica* popularnija među starijom populacijom Zagrepčana i da oni vole sjesti na kavu u subotnje prijepodne, dok mi mladi više preferiramo izlaske u noćni život u dane vikenda.

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Starozagrebački štih već dugo ne postoji, ja ga nažalost nisam imala prilike ni osjetiti, a o njemu možemo samo s nostalgijom slušati iz priča baka i djedova, starijih roditelja... Razlika između kavana i kafića, velika je. Kao da su unaprijed predodređeni za različite generacije. Dok u kavanama možemo vidjeti uglavnom penzionere, mlade nalazimo po kafićima. Konobar u kavani i kafiću ne posluhuje na isti način, i sam vrlo često pripada otprilike dobnoj skupini koji posluhuje. Također, ključna razlika... u kavani možete razgovarati... u kafiću... uz onako glasnu glazbu u kojoj jedva čujete sebe – i ne baš! Kao stvoreno za to da se svatko sa svog pametnog uređaja spoji na internet i prestane komunicirati s osobom s kojom se našao na kavi!

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

Apsolutno, u potpunosti se slažem s tim da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak... Znam se naći u šetnji gradom subotom ujutro, prošla bih po *špici*, ali onda mi kroz glavu prođe suluda ideja da „ne izgledam dovoljno dobro za otići na špicu“ - ne da mi se onako jednostavno, ležerno (ljudi, subota je ujutro...) odjevena proći kao po modnoj pisti ispred „žirija“ ispeglanih plavuša kojima je vrhunac tjedna bio spremati se i doći zabljesnuti na *špici*. Onda razmislim i shvatim: „Eh, pa ko je tu lud?“ i s guštom napravim krug po Bogovićevoj...

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Pripadam generaciji 90-ih koja *špicu* zasigurno ne doživljava na način na koji se nekad doživljavala... Jednom sam prilikom iz razgovora s ocem saznala da je sedamdesetih *špicu* predstavljalo okupljanje, uglavnom muškaraca, vikendom općenito, ali posebice nedjeljom, nakon izlaska prvih novina sa sportskim rezultatima i razgovor o istima...

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Djelomično, hm, ali cijelo je društvo konzumerističko... no samu subotnju *špicu* više vežem uz ispijanje kave i „pokazivanje“, ne toliko uz obilaženje trgovina...

Ispitanik 3 (I3)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Pa posjećujem zagrebačku špicu povremeno i to je već uvriježen zagrebački običaj i to je lijepo. Jer je posjećena i ima jako puno kafića i sadržaja i to je jednostavno zaštitni znak grada Zagreba.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Pa mislim da je to zapravo po uzoru na druge gradove na kojima je trg također glavno okupljalište pa je po uzoru na velike europske gradove i zagrebačka špica odjednom postala tako popularna i to su svi prihvatili i jednostavno je odlazak na subotnju kavicu postao stalni običaj vikendom.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Nikako ne nagrđuje, mislim da je zapravo Zagreb dobio na popularizaciji da tako kažem baš *špicom* jer su ipak ljudi dobili mjesto za zabavu i nekakvo okupljanje i razgovor tako da smatram zapravo da je Zagreb postao dio većih europskih metropola.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Mislim da danas gotovo 100% Zagrepčana odlazi na kavicu na subotnjoj *špici*. Gotovo sve dobne skupine odlaze na *špicu*, mladi zapravo malo da zaborave na izlazak prethodni dan, dok stariji malo kratak vrijeme nakon placa.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj ekspanziji?

Ne bih se baš složila da su tu mediji imali ključnu ulogu nego jednostavno da ta popularizacija, opet ponavljam, europskih metropola i njihov običaj da se ljudi okupljaju na većim trgovima, to je zapravo bio glavni uzrok i uzor okupljanja Zagrepčana na subotnjoj *špici*. Naravno tu su i mediji imali svoju ulogu zbog toga što su fotografiranjem mladih uveli nekakav *street style* da tako kažem.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Mislim da je to u svakom slučaju puno bolje nego da zapravo zapušteni i stari prostori zjape prazni imaju bilo kakvu namjenu makar to bio i diskotek. Premda nije dobro da su u centru grada samo diskotekovi, nego bi bilo dobro recimo da se u određenom dijelu zadržao i stari gradski običaj, odnosno da se centar grada ne poistovjećuje s nekim klupskim životom nego da je ostao onakav kakav je bio i prije klubova.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Svakako da je veća frekvencija noću jer je danas postalo uvriježeno da mladi izlaze oko 23h i vraćaju se oko 5h ujutro, a na dnevnoj bazi je to više namijenjeno starijoj populaciji našim bakama, roditeljima i starijim osobama koji su navikli na svakodnevnu rutinu i to je temeljna razlika znači po noći ima puno više mladih i življe je, dok je u toku dana svakodnevna rutina obavljanja placa i svakodnevnih gradskih poslova.

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Donekle nažalost, opet bih voljela da su pojedini kafići ostali kafići a ne kavane. Da se opet održi jedan duh starog odnosno nekadašnjeg Zagreba. (npr. Obnova gradske kavane - nekadašnja gradska kavana je bila drugačija nego sada, da li se promjenom samog prostora izgubio nekadašnji duh/simbol kakav je ona njegovala). To je odličan primjer prostora koji bi trebao uvijek zadržati taj svoj izgled da bi Zagreb bio ono što je bio nekada dakle bilo bi prikladno da su gradsku kavanu uredili u skladu s vremenom odnosno možda kao neki stari kafić sa slikama poznatih zagrebačkih ličnosti, s običajima starog Zagreba...

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske ekspanzije *špica* dobila negativan predznak?

Pa ne, ne mislim tako jer je *špica* vrlo frekventno mjesto koje je uvijek, ljudi koji tamo borave, ljudi su tamo najviđeniji jer je najposjećenija i smatram da tu mediji nisu imali neki preveliki utjecaj nego jednostavno globalizacija i utjecaj nekih modernijih vremena europskih metropola i običaja, itd. Smatram da nije izgubila na popularizaciji i da nema negativan predznak.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Teško je reći ali da nekadašnja *špica* je sigurno imala malo drugačija obilježja jer svako vrijeme nosi svoje.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Pa većinom moram reći da je premda nije 100% ipak ima i nešto... (Da li je svrha *špice* doći u kafić sjesti i popit kavu i otić ili ima potrebe za druženjem i komunikacijom „lice u lice“...). Svakako da nije baš 100% Zagrepčana *dode* na špicu da bi bilo viđeno nego da bi se našlo s prijateljima i u ugodnom druženju da bi provelo subotnje jutro ili poslijepodne. Nije sve u konzumerizmu, mislim da je *špica* ogledalo i duša grada.

Ispitanik 4 (I4)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Ovako, zapravo, ja ju ne posjećujem *špicu* kao takvu, velim, negdje u prošlosti dok sam studiral' i prolazio onuda i sretao se s kakvim svojim od kolega ta *špica* je bila onaj ugao Gajeve i Ilice, ovo tamo ostalo nije bila *špica*, dobro i tamo su se neki nalazili vjerojatno. Evo to je bilo tada *špica*. Mi smo se našli iz nekog razloga, ili smo si izmijenili kakva pitanja za ispite, ili smo razgovarali o ispitima koji su već prošli pa smo neke stvari htjeli razjasniti, kako je netko sve znao na ispitu ili nije znao. To je bila *špica* tada. Danas je ta *špica* sve na Jelačić placu, možda i je, to zapravo je u redu, jer to nije naziv jednog ugla, nego više nekog prostora. Taj je prostor sada onda širi i tu se ljudi mogu pronalaziti, a mogu se pronaći i u nekoj od kavana ili pak tamo na trgu ili u nekom dućanu možda.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Pa sad nisam ja primjetil' da je ona popularizirana na neki način da svi o tome govore, ne, nego vezano uz prvi odgovor da je to nešto što se koristi kao mjesto gdje se ljudi mogu naći. Vjerojatno danas zbog većeg broja ljudi i drugih interesa, ne samo školarci i študenti, postoje razlozi da se ljudi možda i više i češće i veći broj njih susreće na *špici*. Može biti tako, ja znam proći popodne i nije više tamo ljudi toliko. Oko 17h je to dosta manje, možda u kasnijim satima je više ljudi (ovisi o danu i vremenu).

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Nekadašnjeg? Ne, zašto bi nagrđivala, ništa ne nagrđuje, možda danas kako je čovjek otuđen i kako je uvijek sam i kako mu netko treba, gledao bih kroz potrebu da se ljudi sretnu. Ali u kolikoj mjeri je to duh nekadašnjeg Zagreba, mislim da *špica* ima danas drugi smisao nego je to imala nekad. Nekad je to čak bila i tržnica i Harmica bili su neki štandovi (mesara-moj pradjed je bio slaninar) koji su tamo tržili i nekad nije bio Dolca.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Eh, ja bih o tom ispijanju kave kao nekakvom kulturnom zahvatu u jutarnjim satima ovako rekao. Ja prvo ne pijem kavu nikad, popijem kavu nakon objeda. Ali ljudi to ispijanje kave pronalaze razlog da bi se našli i zajedno popili kavu, toga ima i ne vidim ništa loše u tome. Ja nikako ne bih druženje vezao uz kavu ja bi to dvoje odvojil', jer ima ljudi koji uopće ne piju kavu. Kava nije subotnja rutina da bi se baš morala piti kava, nekad netko pije kavu ili konjak ili vino.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Čujte, ja to ne znam, moguće da netko to i tako doživljava, ja ne moram biti viđen, mene nikakva viđenja ne zanimaju, jer sam bil' s ljudima u svim mogućim okolnostima, situacijama, prilikama, itd. Mene kad bi netko vidio na *špici*, ne znači ništa, ako me vidi jako lijepo super. Mislim da to nije toliko značajno. (Možda zato oni koji žele biti viđene među javnim osobama). Znam, ja sam u neko predizborno vrijeme srel' Alku Vuicu od viđenijih, drugih se ne sjećam, baš se radi toga ne bih pojavil' tam da me netko vidi.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Možda je nekom i to neka vrijednost. Ja posebnog značaja tu ne bih pridavao, jer je uvijek postojalo nešto gdje su se ljudi nalazili i iz nekog razloga, to su ti neki klubovi, itd. Ja to tako gledam, a kako neko drugi koristi te prostore to mi nije bitno.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Svaka ima svoje osobine. Ja nisam za noćna skitanja ni druženja, čovjek tad treba spavati. Da li je to neko vrijeme kad se ti s nekim trebaš naći ili ne, ili na taj način *špica* postaje nešto takvog... Ja čujem da mladi izlaze kasno oko ponoći, pola 1, i onda hodaju nekam, i opet nešto nalaze u tome. Ja ne vidim zašto to treba biti kasno, može biti i u 8 vur navečer, ništa se ne mijenja ako bi se ljudi našli ranije. Što ranije to sigurnije, mada je Zagreb još uvijek dosta siguran grad. Nije razumno ići po noći sam po gradu, pogotovo cure, svašta se može dogoditi. Dnevna *špica* je rezervirana ipak za nas starije građane koji se mogu nalaziti po danu.

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Izmijenilo se je malo, štih možda nije nestao. Kavana znači sjedenje na dulje vrijeme, intimniji prostor u kojem s prostor i vrijeme rezervirao za dulje razgovore. Kafić je nešto s nogu, na kratke pruge. Nije ništa nestalo nego se tip druženja promijenilo. Ljudi iz grada su išli u kavane, oblik društvenog sretanja i života, može to biti i poput odlaska u kazalište.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak? Nije. Ne mislim da je to neš ružno. Zakaj bi to bilo loše, ništa se neš opasno ne događa. Pa kavana je ipak drugačija nego kafić jer je intimnija i računa se s duljim vremenom, ti si pronašao stolac za svoje prijatelje i mjesto je predviđeno da se dulje ostane.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas? Za mene je to bilo mjesto gdje sam sreo nekog s kime sam se htio vidjeti nakon nekog dogovora. Nije bila nikakva obligacija da ja tam moram doći ili da moram doći u subotu, nedjelju ili iza pola noći. Imala je drugu narav i imala je drugu potrebu. Ljudi su danas otuđeni i očito im je to potrebno.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine? Ja to gledam kao mjesto di se ljudi sretnu iz nekog razloga. Više nitko nema vremena za par sati negdje sjediti tako da ispijanje kave nije takvo. Sjedaljke u kavanama više ne postoje, koja je korist od toga. Radije ću šetati po prirodi nego biti u kavani, to postoji kod ljudi koji su odrasli u gradu i nisu mogli izaći nikud osim na kavu. Biti dio subotnje gužve i kupovati po trgovinama je sasvim besmisleno, to mrzim iz dna duše.

Ispitanik 5 (I5)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je? Mislim da je subotnja *špica* ok, potrebna je gradu i ljudima; ne posjećujem je.
2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina? Subotnja *špica* je uvijek bila popularna, ali mi se čini da je zadnjih godina sve pretjerano.
3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba? Sama *špica* je danas simbol grada, taj grad se mijenja. Mislim da je današnja *špica* prenaplašena, nije onakva kakva je bila nekada. Nema veze s onom kakva je bila tada.
4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima? Uvijek je bila, pa tako i danas.
5. Da li je zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijedodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji? Da, naravno da je.
6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život? U centru grada bi uvijek trebalo biti živo. Treba spojiti tradiciju i današnjicu. Mislim da bi noćni život trebao biti intenzivniji, ali ne preglasan.
7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)? Ok mi je to, ali da nije preglasno.
8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao? Da, vremena se mijenjaju, pa se i gubi taj tradicionalni štih. Nije se dovoljno radilo na tome da se održi.
9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak? Mislim da je.
10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas? Definitivno, da.
11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine? Sve to ide skupa jedno s drugim. Konzumerizam i *špica* ruku pod ruku.

Ispitanik 6 (I6)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je? Moje mišljenje vezano za subotnju *špicu* je izuzetno pozitivno odnosno negativno ovisno o trenutnom raspoloženju. Zašto? Vrlo jednostavno, ima dana kada nam sve i svi ide na živce pa tako i masa ljudi koja je

koncentrirana na jednom mjestu s ciljem samopromocije da budu eto tu u ključnom momentu da ih se uslika (*street* fotograf) odnosno da prošetaju svoj netom kupljeni komad odjeće i to sa velikim markirano brendiranom vrećicom. Isto tako ima dana kad si baš želim ići na istu jer susret sa dragim ljudima u vrevi je baš *cool* si popiti dnevnu dozu kofeinskog rituala.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Oduvijek su postojali punktovi gdje se masa Zagrepčana skupljala kao što je sada Bogovićeve, Cvjetni trg. Tako je u Masarykovoju bila poznata "Pračka" u ono vrijeme *špice* i *in* tako je danas svega nekoliko metara udaljena žiža *špice*, oduvijek je bilo i bit će samo se s generacijama za „koji metar“ srce *špice* pomjera. Podržavam!

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Ne niti najmanje ne nagrđuje niti simbol niti duh Zagreba, svako vrijeme nosi nešto svoje pa tako i novi „Cvjetni centar“. Nove postavljene nam popločane poznate „Bandićeve ploče“ i sve ostaje i dalje u duhu nam dragog i rodnog Zagreba.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Kao što sam prethodno navela izuzetno velika važnost neovisno o dobnoj skupini postalo je ispijanje kave na subotnjoj *špici* nakon ili prije Dolca nam dragoga ili se eventualno prošetati sa buketom cvijeća i iz vrećica da nam se nazire salata ili koja voćka.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Već sam se i na to pitanje referirala ali ovisno o interesima, želji, volji, itd. Nekima je od presudne važnosti biti viđen a nekima i ne, dok postoji grupacija koja strašno zazire od „pokazivanja“ na *špici* i rabi nazivlje "špicerske posvuduše".

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Oni koji ga konzumiraju njima je od „Posha“ i „Lemon bara“ i sličnih *fancy* mjesta za provod.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Moje mišljenje je zašto ne, pa i mladi i oni koji se tako osjećaju imaju pravo izbora a zašto to baš ne bih bio centar za izaći vani.

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Ne, ne mislim da je nestao već kao što rekoh postoje tzv. „punktovi“ za koje se zna: „Aha, tamo ide stara nam garda pa eto ne nećemo u 'Charlie', ali je tik do njega 'Espresso' zakon.“

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

Pa u određenom segmentu i ima tu konotaciju jer je sad i *in* onima koju su si željeli pogledati šta se događa na samoj *špici* (da budu u toku) ostaju doma pred malim (tih više niti nema-izumrla vrsta) TV ekranima te prate HRTovu emisiju uživo „Subotom ujutro“ i javljanja sa zagrebačke subotnje *špice*. Zna se često čuti parola ako nisi „viđen“, kao da i ne postojiš ukoliko ne odeš bar *dir* napraviti po *špici*.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Ne, ne mislim da je imala neki uopće svoj tradicijski stil, sve se svodilo na *chillanje* u dobrom društvu, a u poticaje i skrivene motive tko je zašto baš se pojavio teško je ulaziti.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Ne, ne mislim tako jer znam dobar dio ekipe koja samo dođu eto da si svoju kavicu popiju u miru u ranjutarnjim satima netom nakon otvaranja kada je njihov recimo „Flores“ prazan, a da pritom nikoga niti vide niti čuju već pročitaju novine i ispijaju svoj omiljeni kofeinski napitak.

Ispitanik 7 (I7)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Nemam mišljenje o *špici* kao fenomenu o kojem se piše i govori jer sam odrastao tu u susjednoj ulici pa je meni druženje u tom kvartu normalno i svakodnevno.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

To je pojava koja je izrasla iz potrebe da se ljudi nalaze bez prethodnog dogovora, neobavezno se druže i pretresaju svakodnevne teme. Ima naravno i ljudi koji ciljano dolaze da bi ih eventualno slikali lokalni fotografi, kojima je to posao. Znam i za takve „pacijente“, ali na to sam već navikao i ne obraćam pažnju na to.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Ne, upravo suprotno jer su Zagrepčani poznati po druželjivosti.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Pa u velikoj mjeri. Bijeg od svakodnevnih problema i potreba da nekome ispričaš nešto što te pritišće postala je rutina mnogih. Ja je upražnjavam otkad znam za sebe.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku "važno je biti viđen" zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Već sam spominjao potrebu nekih koji su došli iz ruralnih krajeva, obično, da se pojave na tom mjestu iz tog razloga i to mi je bilo fascinantno ali čovjek se privikne i to ga više ne smeta iako prezire takove pobude i ne odobrava ih.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Podržavam svaki pokušaj vraćanja ljudi u centar jer sam proputovao cijeli svijet i svugdje se ljudi zabavljaju i družu u centru, dok su *shopping* centri odveli ljude u predgrađa. Centar je izgubio svoju dušu jer se nakon 16h pretvara u mjesto duhova i pokojih slučajnih prolaznika.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Svaki pokušaj unošenja novih sadržaja u tom smislu podržavam i dajem svoj glas da se ljudi vrate u taj proctor.

8. Je li "kafićogenezom" kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Svijet se mijenja a tako i običaji ljudi pa je iluzorno očekivati da i mladi odlaze u kavane koje su postale zadnje utočište za stariju populaciju a moram reci da moja majka, dobrostojeća starica, redovito sa svojim prijateljicama odlazi na *macchiato* i to mi je jako simpatično za vidjeti i čuti jer se samo na tim mjestima mogu čuti germanizmi koji se više u svakodnevnom govoru ne upotrebljavaju. Moram reći da to nije prenemaganje nego govor kojim su oni komunicirali prije 50-ak godina jer su moji roditelji rođeni kraj Sabora na Gornjem gradu.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

Negativan predznak je dobila zbog ljudskih kreataura koje su došle iz drugih sredina i pokušavaju neprestano promijeniti ovdašnje običaje umjesto da mijenjaju svoje.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Nekadašnja *špica* bila je naravno drugačija. U prošlosti su se nosile haljine i veliki šeširi dok i današnja ima svoje draži i privlačnosti.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Bojim se da jest jer sve je manje ljudi koji dolaze iz pobuda iz kojih i ja dolazim a to je da u društvu osoba s kojim sam krao trešnje iz susjedstva porazgovaram o nekim problemima koji me tište i eventualno dogovorim neki posao na neformalnom druženju a sve više ljudi koji su tamo iz meni blesavih i nashvatljivih pobuda.

Ispitanik 8 (I8)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Mišljenje je nekako neutralno, nemam ništa protiv postojanja *špice*, ali nisam ni njezin pretjerani ljubitelj i nikad me nije posebno privlačila. Posjećujem ju vrlo rijetko jer većini iz mog društva posjet *špici* nije prvo na pameti kad se odlučuje kako provesti subotnje prijepodne, onda po navici nije ni meni. Nekako manje truda i volje treba da bi se kakva popila u kvartu, a nikad nisam ni imao pretjeranu potrebu da se gužvam u masi samo da budem "viđen" u centru grada.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Nemam ništa protiv toga jer ionako jako rijetko pratim medijske analize sa *špice* i trudim se ignorirati ono što me ne zanima, društvo u kojem se krećem također nema običaj mnogo raspravljati o njoj, tako da zapravo i ne znam u kojoj mjeri se popularizirala zadnjih godina. Kako god bilo, eventualna popularizacija nije utjecala na to da počnem češće pratiti dešavanja vezana uz *špicu*.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

To je nagrđeno odavno, ali ipak mislim da *špica* nije glavni uzrok. Duh nekadašnjeg Zagreba polagano nestaje doseljavanjem ljudi iz drugih krajeva države i regije koji nemaju namjeru da se prilagode lokalnom duhu i kulturi, pa se onda s vremenom i Zagreb kao cjelina promijenio. Hm, *špice* je u Zagrebu uvijek bilo, samo se promijenio tip ljudi koji ju posjećuju i količina prostora u medijima koja joj se posvećuje.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima? Obilaženje kafića u Zagrebu je običaj koji čak i stranci vrlo brzo zapažaju. Kafići su ovdje puni uvijek, ne samo subotom. Kad se prođe centrom grada preko tjedna, bez problema se dobije dojam da u gradu nitko ništa ne radi, samo se sjedi po kafićima i ispijaju višesatne kave. Imam dojam da, kakva god kriza bila, Zagrepčani će za kavu uvijek imati i vremena i novaca, jednostavno takav mentalitet vlada u gradu i nitko nema namjeru da se odrekne te rutine.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Sigurno, većina ljudi koje poznajem dijeli to mišljenje. Kava se može popiti bilo gdje, prošetati se isto tako može bilo gdje, ali *špica* je jedino mjesto koje nudi sigurnu mogućnost da se netko pojavi na fotografiji koja bi mogla završiti u novinama ili na internetu. Nekako je logično da se to onda u očima ljudi prometne kao glavni razlog posjećivanja *špice*.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Mislim da to ne bi bilo loše, ali nisam siguran u kojoj mjeri je centar grada uopće pretvoren u *party* zonu po noći. Najveći dio kafića i sličnih mjesta za zabavu u centru grada zatvara se oko ponoći, što je jako loše za grad koji navodno ima ambicije da bude prava europska metropola. Ne vjerujem da bi štetilo kada bi se to nekako promijenilo, čak mi se čini da bi zadovoljniji bili i mladi ljudi u gradu, ali i turisti kojima po noći često nedostaje mogućnosti za izlazak.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Naravno da postoje određena mjesta u gradu na kojima se ljudi, osobito mladi, imaju običaj okupljati da bi se opustili ili zabavili. Drago mi je da postoje i smatram da to ne može biti loše ni za koga u gradu, dapače, možda ne bi bilo loše da se obogati ponuda sadržaja, osobito u noćnim satima.

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Nestajanje starozagrebačkog stiha za Zagreb je problem otprilike kao što je globalno zatopljenje za svijet. Najgore od svega je što jednako tako malo ljudi pokušava riješiti bilo koji od tih problema, ali svi vole pričati o njima. Kafići su čista komercijala koju je moguće pronaći svugdje, dok sama riječ „kavana“ kod mnogih automatski asocira na stari duh i tradiciju Zagreba. U današnje vrijeme sve ih je manje, ali mislim da nikada neće u potpunosti nestati, a onda je i starozagrebački štih siguran.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

U mojim očima ne, ali općenito gledano vjerojatno jest. Nije problem u *špici* kao takvoj, već što će uvijek postojati ljudi koji mrze sve što je popularno. Mediji su uvijek problem jer imaju tradiciju da obraćaju pažnju na krive stvari. Recimo, mislim da glavni smisao *špice* nije da se analizira stil odijevanja svih prisutnih, ali upravo je to ono što zauzima najveći dio prostora posvećen *špici* u medijima.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Nisam upućen u to kako je zagrebačka *špica* izgledala davnih dana, ali sve tradicije se kroz vrijeme mijenjaju. Nekada je možda bilo manje konsumerizma i manje pojavljivanja na *špici* s isključivim ciljem da se završi u medijima, dok se više pažnje posvećivalo samom druženju s ljudima i relaksaciji u ispijanju kave. Danas mnogo toga na *špici* djeluje ubrzano i isforsirano, kao da je nekima pojavljivanje na njoj postao posao i jedini cilj je kako biti što bolje zapažen.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Jest, ali to je nekako i logično kad se uzme u obzir da *špica* uglavnom obiluje isključivo trgovinama i kafićima te se zapravo nikakvi drugi sadržaji i mogućnosti tamo i ne nude. A sve dok se ne budu nudili, konzumeristički karakter bit će glavno obilježje *špice*.

Ispitanik 9 (I9)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Špicu ne posjećujem, jer ljude do kojih mi je stalo susrećem na drugim mjestima. Nemam o njoj neko određeno mišljenje: čim je tako masovna, onda je valjda mnogim ljudima i potrebna, a to je dovoljan razlog da postoji.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Nisam baš pratio taj proces, ali vjerujem da se radi o društvenom mehanizmu koji se već mnogo puta pokazao na djelu, pa i u Zagrebu. Elita odabere neko mjesto da se ondje okuplja, a ostali počnu masovno na to mjesto dolaziti, ne bi li i sami postali elita. Elita onda bira druga mjesta, i tako se proces nastavlja. Svjedočili smo tome već sa "Zvečkom", "Kavkazom", "Blatom" i drugim lokalima.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Ono što se nama danas čini kao duh nekadašnjega Zagreba, vjerojatno je ljudima koji su tada živjeli izgledalo kao nepotrebna novotarija i nagrđivanje duha nekog još starijeg Zagreba. Takvi se procesi ne mogu nadzirati niti usmjeravati: oni su onakvi kakvi smo mi.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Očito se radi o kombinaciji dva povoljna faktora. S jedne strane, tu je subota, kao mješanac radnog i neradnog dana, dušu dao da se uz neki posao (recimo, odlazak na plac) prikrpi i malo zabave u birtiji. S druge strane imamo sad i masu lokala u kojima se kava može piti na miru i kulturno, a za tom atmosferom ljudi čeznu nakon tjedna na radnom mjestu.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijevodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Uvijek je bilo ljudi kojima je bilo važno da budu „viđeni“, i oni se oko toga trude, s medijima i bez medija. Pogledajmo istini u oči: bez takvih ljudi ne bi moglo biti onoga što se zove društveni život.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

O noćnim zbivanjima u tom dijelu grada znam još manje nego o dnevima. Načelno mogu reći da središte Zagreba nije pogodno ni za kakvu *party* zonu, naprosto zato što ono nije *city*, dakle mjesto gdje se samo radi, nego se u njemu i stanuje. To je možda donekle staromodno, ali pripada među komponente koje čine šarm današnjeg Zagreba.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Takvo mišljenje nisam stvorio, jer o tome ne znam dovoljno.

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Starozagrebački štih nisu nipošto činile samo one dvije-tri kavane u središtu grada, nego isto tako i mnogobrojne *birtije*, krčme, *pajzli* i zalogajnice oko po kvartovima. I ti drugi lokali također su nestali, a za njima nitko ne kuka, nego se kuka samo za kavanama. Uostalom, njih je lako obnoviti, potrebno je samo da se nađe kakav odvažan poduzetnik. Kad se jednom raspetlja zavrzlama oko kavane "Corso", možda ćemo opet imati pravu bečku kavanu.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

Možda i jest, ali kome je to važno? One koji onamo dolaze ne smetaju nikakvi predznaci, a one koji ne dolaze za predznake i ne znaju.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

O tome bi se moglo nadugačko govoriti, naime i o imenu i o instituciji. Izvorno, ime *špica* pripadalo je isključivo prostoru oko kioska na Jelačić placu, kod Gajeve ulice, gdje su se skupljali nogometni navijači i glasno raspravljali o problematici toga sporta. *Špica* je radila isključivo navečer, osobito nedjeljom poslije utakmice. Osim toga, postojalo je i okupljalište medijskih ljudi u kafiću ispod Nebodera, koji se tada neslužbeno zvao "Staklenjak". Ondje su se face sakupljale u podne i navečer. Poslije je došlo do neke čudne sinteze: ljudi iz medija počeli su se okupljati kod *Čarlija*, a on je bio nogometaš, pa je privlačio i sportaše. Tako su se onda dvije skupine i pomiješale, a preuzeto je i ime koje se izvorno odnosilo na nešto drugo.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Nemam pojma.

Ispitanik 10 (I10)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Nisam neki tip osobe koji se voli pokazivati pa tako špicu zaobilazim u širokom luku u smislu ispijanja kave. Služi mi samo kao prolaz do odredišta kad zaobilazim preprometnu Ilicu. Radije popijem kavu doma ili negdje gdje je manje ljudi i ugodnija atmosfera.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Nemam pojma. To mi je skroz neobično. Možda zbog „Cvjetnog centra“ kojeg je Horvatinčić izgradio. Mada mi sve to malo preusiljeno djeluje. Što je veća kriza, više ljudi sjedi po kavama.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Pa...mislim da ne. Možda zato jer su u mojoj definiciji simboli Zagreba malo višeg standarda. Npr., katedrala, Markova crkva, Kamenita vrata, zgrada Hrvatskog sabora, HNK i sl.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Meni to više liči na egoističnu potrebu za pokazivanjem, a ne zbog ispijanja kave *per se*. Da se tako izrazim.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Da, pretpostavljam da tu ima visoke korelacije.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Pa...mislim da je *party* zona više Tkalčićeva, nego *špica*.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Iskreno, nemam pojma. Pošto se ne zadržavam puno na tom području, nisam sigurna koliko mladih tamo ima naspram srednje dobi.

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Mislim da nije. Da je to samo evolucija, odnosno jedan vid modernizacije. Ima par kavana za nostalgicare ili za turiste da osjete nekadašnji duh Zagreba, ali to pripada prošlosti.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

Vjerojatno da.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Možda. Tek sam se za vrijeme studiranja preselila u Zagreb, pa se ne osjećam pravom osobom da to procijenim.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

S otvaranjem Horvatinčićevog centra definitivno da.

Ispitanik 11 (I11)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Subotnja *špica* je jedan od prepoznatljivih *brandova* grada Zagreba i nema ništa loše u njoj. Zapravo, subotnje se *špice* događaju diljem cijelog grada i izvrsno su vrijeme za prijatelje i poznanike da se sastanu i popiju kavu zajedno. Jedino je ova dobila kulturni status pošto je u centru grada, gdje živi većina poznatih osoba.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Ljudi vole biti dio živog dijela grada, tako da popularizacija subotnje *špice* nije ništa neobično. Pogotovo zato što je ista u posljednje vrijeme dosta spominjana u medijima.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Nikako. Sve se mijenja, pa tako i duh Zagreba.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

U velikoj mjeri, jer što je bolje od kavice nakon odrađene kupnje namirnica u subotu ujutro?

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Mislim da čak i jest. Postoje ljudi koji jednostavno žele biti dio *celebrity* svijeta i "viđeni", pa makar u životu nisu baš ništa postigli.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Centar grada je uvijek i bio središte noćnog života grada Zagreba. On se u to nije pretvorio, samo svjedoči smjeni generacija koja nekadašnji odlazak na *čagu* pretvara u ponešto drugačiju vrstu zabave.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Sasvim normalna pojava u modernom društvu, pogotovo u velegradovima, kao što je Zagreb. Kao što ne odgovara svima noćna smjena, tako ne odgovara svima niti dnevna. Ovako su svi ukusi zadovoljeni.

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Naravno da jest. Kavane kao mirna mjesta dužih sastanaka pretvaraju se u kafiće koji njeguju kraća druženja i bržu smjenu gostiju.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak? Mislim da nije, jedino što možda odaje takav predznak jest činjenica da na njoj ima previše ljudi, od kojih većinu mediji prate i stvaraju iz njihovih, ponešto nezanimljivih života priče koje prodaju tabloide...

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas? Naravno, drugačija vremena i drugačiji ljudi nose sa sobom drugačije vrijednosti i stil života.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Mislim da još do toga nije došla u tolikoj mjeri, ali da se kreće prema tome, s time se slažem.

Ispitanik 12 (I12)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Sviđa mi se, mada dođem u grad popiti kavu, ne radi *špice* nego radi društva i dobre kave. Dolazim i nedjeljom kada *špice* nema. Kod *špice* mi se sviđa što gradom defilira masu lijepih žena.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

S ekonomske strane mislim da je to dobro. Čini mi se da se više troši vikendom u gradu od kad *špica* postoji.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Ne nužno. U vrijeme kad se još govorilo „Küss die Hand“ također je postojao gradski đir.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Nije postala samo subotnja rutina već i svakodnevna.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Pitanje je kako ljudi koji dolaze u grad subotom shvaćaju *špicu*. Za većinu je odgovor na ovo pitanje pozitivan. Ja volim doći u grad da vidim prijatelje koje ne vidim preko tjedna i da uz kavu trošimo vrijeme bespotrebno. No u svakom slučaju cijeli taj šušur ima neku čar.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Da dakako.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Moje je mišljenje o tomu pozitivno. Konačno je grad postao aktivan i mjesto okupljanja!

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Točno. Žao mi je što ne postoji više kavana sa starozagrebačkim štihom i elegancijom. *Špici* treba vratiti taj sjaj, što nije nemoguće. Današnja *špica* ima uglavnom negativan prizvuk. Mislim da se to može promijeniti.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

Da. Mada mislim da to treba promijeniti nabolje.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Pitanje je. Možda nam to samo nostalgичno zvuči, odnosno možda tome dajemo prizvuk kao nečega boljšega i to samo zato što je to vrijeme prošlo. No mislim da su motivi dolaska u grad nekada i danas isti.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

To ovisi o pojedincu i njegovom kutu gledanja. Za mene nije. No za masu ljudi koji posjećuju *špicu* čini mi se da je.

Ispitanik 13 (I13)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Vrlo rijetko posjećujem subotnju *špicu*. Mislim da je subotnja *špica* u današnje vrijeme jako popularna i da ju jako puno ljudi posjećuje. Poznajem ljude kojima je jako bitno biti viđen na *špici* i zbog toga ju posjećuju neovisno o vremenskim prilikama i o drugim obavezama.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Subotnja *špica* je postala popularna zahvaljujući medijskoj popraćenosti. Na portalima i društvenim mrežama obavezno se komentiraju osobe sa estrade koje su pile kavu ili šetale u to vrijeme *špicom*. Također se sve češće komentiraju odjevne kombinacije slučajnih prolaznika.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Ne smatram da *špica* nagrđuje simbole i duh nekadašnjeg Zagreba. Baka mi je pričala da se i u njeno vrijeme vikendima odlazilo u centar popiti kavu u jednoj od zagrebačkih kavana. Ipak, nije se radilo o takvoj ogromnoj gužvi i nije se toliko proučavalo tko je nazočan i što je tko odjenuo.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Kultura ispijanja kave je postala svakodnevna rutina Zagrepčana. Zagrepčanima je sasvim uobičajeno provesti nekoliko sati pijući kavu u jednom od kafića, pogotovo vikendima kada imaju više slobodnog vremena.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj eksponaciji?

Upravo zahvaljujući takvoj medijskoj eksponaciji, subotnja *špica* je postala nezaobilazno odredište za osobe kojima je stalo do toga da budu viđeni, kao i da promotre i prokomentiraju ostale posjetioce *špice*.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Ne slažem se s time što se centar grada pretvorio u *party* zonu za noćni život. Smatram da bi se noćni život trebao odvijati u perifernim dijelovima grada kao što je to Jarun. Nije u redu da se u kasne sate remeti javni red i mir u srcu Zagreba.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Postoje dvije *špice*, na jutarnju odlaze ljudi različitih profila i godišta koji žele biti viđeni. Njima večernja *špica* nije toliko zanimljiva jer nije medijski popraćena. Večernju *špicu* ipak posjećuju mlađi ljudi, koji na *špici* započinju svoj večernji izlazak kojega najčešće završavaju u jednoj od zagrebačkih noćnih klubova.

8. Je li „kafićogenezom“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Kavane su bile tipično obilježje nekadašnjeg Zagreba. Šteta što su danas kavane zamijenili raznovrsni kafići.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

Špica je pomalo dobila negativan predznak jer je nekima odbojna takva medijska eksponacija *špice* te pogotovo ogromna gužva i nemogućnost pronalaska slobodnog mjesta za sjesti.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Vjerojatno su ljudi i na nekadašnju *špicu* odlazili kako bi se družili i uživali u lijepom danu. Ipak, vjerujem da nije bilo toliko bitno otići na *špicu* samo kako bi bio „viđen“, pogotovo jer nije bilo takve medijske eksponacije *špice*.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Špica se definitivno svela na konzumeristički karakter. Trgovine su također pune ljudi koji iz njih rijetko izlaze praznih ruku.

Ispitanik 14 (I14)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je?

Ne, ne posjećujem je. Iznenadio me ustvari izraz subotnja *špica*. Nama je prije bilo, ako smo se sastajali, *špica* je bila ustvari, uvijek bilo koji dan i najčešće predvečer ili navečer. I zato me iznenadio taj izraz, ali je činjenično da kad se nađem na tom prostoru da vidim da ustvari je jako puno ljudi skupljeno, a sad kako sam u starijoj dobi, da kažem, nemam običaj, ustvari subotom ići u nabavku/kupovinu i to prepuštam drugima. Zato mi je izraz subotnja neobičan.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina?

Pa ja nemam osjećaj da je to baš popularno baš zadnjih godina. Ja sam u 71. godini i još se iz srednje škole sjećam naših sastanaka na *špici*, prema tome to već zapravo traje punih pedesetak godina. To je definitivno izraz nakon 2. svjetskog rata, prije taj naziv *špica* se nije koristio. Mi smo koristili taj naziv za specijalno mjesto, to je bilo mjesto gdje je Gajeva izlazila na Trg gdje je danas knjižara „Ljevak“, s druge strane kavana Dubrovnik, taj dio Trga smo mi zvali *špica*. A sad vidim da je izraz *špica* puno širi, da ljudi općenito kad kažu idem na Trg, govore o *špici*, a za nas je bilo to mjesto *špica* koje sam navela. Ak si znao ići na Trg ja sma znala reći ili "se nađemo pod vurom" što je bila prva lokacija, a *špica* je bila druga lokacija. A sad vidim da je to puno šire, šire. Ljudi ustvari imaju potrebu se nalaziti, a s obzirom da se živi vrlo brzo, vrlo ubrzano. Osim toga lokacijski po stanovanju grad se tako raširio da je ustvari dobro imati jedno mjesto, centralno da kažem tako, gdje se možeš naći, gdje je neko mjesto otprilike ista udaljenost ako dođeš iz Trnja, Novog Zagreba, Podsljemena ili ne znam s koje lokacije Zagreba i to tramvajem, prema tome, kroz to vidim, mislim da svi gradovi imaju neka mjesta gdje

se ljudi najviše nalaze, u redu je da ljudi imaju jednu lokaciju gdje će se naći, još ako je to prošireno tim bolje. Nekako je Trg i centralno mjesto i dobro lokacijski smješteno i povezano u gradu.

3. Smatrate li da *špica* nagrđuje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba?

Ma ne, ne mislim, da ona nagrđuje. Mene znade više ljutiti što grad kao grad znade koji puta vašarski one silne štandove koje postavlja, odnosno ima i drugih gradova koji imaju mjesta gdje ljudi mogu sebi nešto kupiti ili pojesti i tako, njih postavi na način da to bude uređeno bez mjere i neukusno i da stvarno izgleda kao vašar. Iako su ovi sad uskršnji štandovi, te kućice nisu loše. Ono što me strašno ljuti, sada a to je zadnjih nekoliko godina, da se posjetitelji kako bi je nazvala *špice*, vrlo se ponašaju agresivno i vrlo, ne znam da li se tako ponašaju u kući, ustvari vrlo prljavo odnosno *špica* je postala prljavo mjesto u Zagrebu.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima?

Nije to samo subotnja rutina, mislim da se to prenaglašava. Možda ljudi koji rade pa i nemaju osjećaj ali *špica*, ja se po tjednu tu često šetam i prolazim, *špica* je uvijek krcata ljudima, sve su kavane i kafići sve je uvijek puno i zimi i ljeti. Mislim da to stranci uočavaju da mi imamo običaj ispijanja kave ja to možda čak gledam kroz to, s obzirom da si financijski ne možemo priuštiti toliko da se kupuje jelo da onda je taj sok ili jelo je ostalo taj minimum i da si ljudi vole sjesti i porazgovarati i onda uz šta to najbolje ide to je kava.

5. Je li zadržavanje na prostoru *špice* u subotnje prijedodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj ekspanziji?

Vjerujem da jedan veliki dio ljudi dolazi da bude viđen tamo, definitivno dio je ljudi da bude viđen i žele doći a drugi dio vjerojatno dođu i slučajno se sretnu, jer je činjenično da ne mogu proći preko *špice* da nekog ne sretnu, pa da li je to subota ili ne. A u subotu pogotovo mnogo ljudi dolazi pogotovo što jedan dio osim želi biti viđen pa dođu a drugi dođu na tržnicu Dolac i opet ti je, sjedneš i popiješ kavu nekog sretnoš sigurno a u subotu je to definitivno vjerojatnost puno veća i zato je subota tako naglašena jer ljudi ne rade i imaju vremena.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život?

Ne ja mislim da je u centru ako je to pod kontrolom da je to u redu odnosno da je to uopće taj odnosno u tom samom starom centru grada postoji po tim dvorištima toliki prostori koji prosto traže uređivanje i vi vjerojatno mladi a mi koji smo stariji i koji čak nismo ni prva generacija u Zagrebu već četvrta, dvorišta odnosno toliko ima prekrasnog prostora koji je nažalost tako zapušten da to trebamo stvarno pretvoriti ne samo u noćne klubove, nego uopće u prostore gdje bi se mogla različita kulturna zbivanja događati, možda i parkovi gdje bi i djeca bila, ne samo misliti za taj noćni život, nego za svakodnevi život kojeg bi trebalo oživjeti. Ali ne sve opet komercijalizirati što je bilo s onom Varšavskom i sa Cvjetnim centrom, itd. Ja nažalost ne znam koji su to klubovi koji su otvoreni s obzirom na moj uzrast, baš me ne to interesira.

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)?

Ja tu dnevnu *špicu* poznam ustvari, tu noćnu stvarno ne znam, iako kao mlada dok sam bila student a to je bilo nažalost pred 50 godina. Mi smo se navečer sastajali na *špici*, jel da, samo su naši večernji izlasci prije završavali između 23 i 24h prema tome ja znam taj fenomen da se skupljaju mladi iza 22h, samo ovoga, ja to mogu jedino shvatiti subotom za sve drugo meni apsolutno u prvom redu mislim da to uopće nije zdravo jer se gubi noć.

To nije danas da na *špicu* isključivo mladi dolaze niti je to ikada bilo. Nikada nije *špica* isključivo mjesto di su mladi ovoga se sastajali. Na *špicu* su dolazili uvijek i penzioneri dolazili su i posebno muški jer u subotu i nedjelju pogotovo nisu ništa radili i znalo se puno puta dogoditi da je *špica* puna muškaraca. Teško je to usporediti s prijašnjim vremenima jer je vrijeme i način života potpuno drugačiji nego je to bio pred 20 godina a pogotovo pred 50 godina.

8. Je li „kafićogeneza“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Pa gubi se, meni je na neki način ovoga žao, iako ima i kafića koji su vrlo ugodno i dobro uređeni, jel da, iako ih imaš, ali čovjek ima izbora i ne mora sjesti u te ovoga kafiće. Ali je točno stari Zagreb je bio poznat po tim kavanama, one su uvijek bile ne samo kava nego i kolač je obavezno bio ovoga, malo je bilo ajde da kažem u kavanu otmjeniji izlazak, ali danas se drugačije živi prema tome teško je zadržati ne znam. Sve se je izmiješalo, dok možda ti vani u nekim gradovima ti ono u Beču imaš onaj dio gdje imaš isključivo one restorane jedan za drugim koji imaju taj jedan bečki štih a gdje ti znaš da ćeš doći nešto pojesti ili čašu dobrog vina ili piva popiti je ostao taj štih, jel da. A onda opet imaš te kulturne kavane, jel da. Znači to su, ti svi gradovi odnosno podneblju o kojem govorimo a kojem i Zagreb i Hrvatska pripadaju tom jednom srednjoeuropskom. Pa malo mi je žao ali

dobro nije meni, gledam Tkalčićevu je malo štih izgubila, ali nije to tako loše, može se prihvatiti promjena ali mislim da je u redu da ostane ono nekoliko pravih kavana ustvari koje imaju taj starozagrebački štih.

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske ekspanzije *špica* dobila negativan predznak? Izgubila se jedna intimnost, ali je nažalost ovo cijelo doba je postalo gdje se je osobnost izgubila, gdje je ustvari, koji puta ti je da ti doslovno gledaju u želudac. Kroz to je s jedne strane mediji žive od toga, ali s druge strane prelaze granicu dobrog ukusa i to ali čim smo mi prihvatili i mobitel kao sredstvo komunikacije mi smo ustvari pod kontrolom željeli mi to priznati ili ne.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas? Mislim da je bila više humanija, ljudskija i više da je bilo stvarno jedno mjesto susreta ali gdje si se ti ustvari susretao s određenim svojim društvom i prijateljima. Mi u studentsko doba, ustvari neki smo bili Zagrepčani drugi su bili u domovima i tako dalje, *špica* je bila mjesto gdje smo se mogli naći bez obzira gdje si bio. Iako smo mi onda osim te špice imali i plesnjake koji su bili mjesto druženja. Gdje osim što si plesao si se mogao razgovarati i mogao si se družiti s ljudima. Moram reći jedino da sam se kako vodimo ovaj razgovor baš upravo i zapitala odakle se taj pojam *špice* pojavio odnosno otkad datira. Znam da je u srednjoj školi *špica* bila upravo taj dio, jer kako sam odrasla u centru grada uvijek sam se nakon škole vraćala s kolegicama doma preko *špice* i to smo sve obavljali pješice.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine? Nije se ona svela isključivo. Ona je djelomično i pod utjecajem konzumerističkog karaktera, na kraju krajeva i nekada su ljudi, ustvari *špica* ima jednu dobru stranu da postoji i tržnica. Uvijek je to bio trgovački centar, tu je bila Nama, uvijek su bile smještene trgovine i uvijek je to bilo miješano. Ne može se reći da su ljudi prije isključivo dolazili na *špicu* da bi se sastali nego su ljudi uvijek povezivali nekoliko stvari koje su imali za obaviti. Iako je vjerojatno da danas velik dio ljudi pogotovo muške populacije dođe na *špicu* isključivo da bi se sreli.

Ispitanik 15 (I15)

1. Kakvo je vaše mišljenje o subotnjoj *špici*, posjećujete li je? *Špica* u Bogovićevoj je lijepo okupljalište Zagrepčana. Istina mi nešto stariji smo u manjini ali tako je to u životu. Ako sam subotom u gradu rado prošećem *špicom*, uvijek sretnem nekoga pa popijemo piće.

2. Što mislite o nagloj popularizaciji subotnje *špice* zadnjih godina? O tome je moje mišljenje pozitivno. Popularnost je rezultat redovnih reportaža na TVu. Možda je u tim reportažama previše žutila i senzacionalizma, jer se uglavnom pokazuje tko je kako obučen, ili tko od prisutnih poznatih ličnosti prolazi kroz brakorazvodnu parnicu. Nažalost to danas interesira mlade, što je rezultat zaista ogromne količine ispraznih TV sapunica kojima smo bombardirani već godinama.

3. Smatrate li da *špica* nagruje simbol i duh nekadašnjeg Zagreba? Ne. Svaka nova generacija stvara duh grada. Mi stariji živimo od uspomena, ali nije mi mrzak taj *moving* u Bogovićevoj.

4. U kojoj je mjeri kultura ispijanja kave postala subotnja rutina među Zagrepčanima? Sasvim je jasno da ispijanjem kave na *špici* mnogi žele nekog vidjeti, ali i biti viđeni.

5. Je li zadržavanje na prostoru špice u subotnje prijepodne dobilo oznaku „važno je biti viđen“ zahvaljujući medijskoj ekspanziji?

Da, naravno.

6. Mislite li da je centar grada vrijedilo pretvoriti u *party* zonu za noćni život? Današnji noćni život Zagreba je u odnosu na moje vrijeme zaista bijedan. No to ja rezultat današnjeg standarda građana, a ja kažem: „Imamo Hrvatsku, ali nemamo para.“

7. Kakvo je Vaše mišljenje o postojanju vikend dnevne i noćne *špice* (pogotovo među mladima)? Mladi moraju negdje izaći, iako se sjećam mojih izlazaka na *špicu* kad sam bio mlad. Redovito smo se sastajali na *špici*, koja se protezala od „Nebodera“ do Praške i bila puna svakim danom u kasnim popodnevnim i ranim večernjim satima. No, nismo cijelo vrijeme tamo provodili, nego bi popili piće u „Moki“ ili „Majmunjaku“, pa krenuli u kino, kazalište, na sportske priredbe ili možda pogledat TV kod prijatelja i sl. Na toj *špici* ispred hotela „Dubrovnik“ naročito su se zanimljivi razgovori vodili o sportu, naročito nogometu, o politici se nitko nije

usudio. Na tu *špicu* imam i neugodna sjećanja, jer sam tu 1971. god. na vrijeme „hrvatskog proljeća“ dobio pendrekom po leđima, dok smo navijali za Savku i Tripala.

8. Je li „kafićogeneza“ kavana u kafiće starozagrebački štih nestao?

Žalosno je da su neke poznate kavane nestale. Mi gimnazijalci smo se često zadržavali u kavani „Corso“ na uglu Gundulićeve i Ilice. Tamo je 60-ih godina bio televizor, pa smo mnoge nogometne utakmice tamo gledali. Pokojna je i kavana u Medulićevoj gdje je 1964. svestrani Fadil Hadžić osnovao „Jazavac“, koji se kasnije preselio u nekadašnji „Varjete“ i danas je kazalište „Kerempuh.“

9. Smatrate li da je zbog popularizacije i medijske eksponacije *špica* dobila negativan predznak?

Mislim da ne.

10. Smatrate li da je nekadašnja *špica* imala tradiciju drugačiju od ove danas?

Apsolutno drugačiju. Bile su *špice* na kojima se šetalo i razgovaralo, za razliku od današnje gdje se sjedi. Iako ću uskoro ubosti 70 godina ipak više volim šetati gradom, nego satima sjediti.

11. Je li se *špica* svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je glavni cilj biti dio subotnje gužve te osim kafića obilaziti i trgovine?

Mislim da se je zaista današnja *špica* „svela isključivo na konzumeristički karakter čiji je cilj biti dio subotnje gužve“, no mladima se to sviđa, pa se teško to može promjeniti. No svako vrijeme ima svoju *špicu*, a stariji će uvijek pričati kako je nekad bilo bolje.

SAŽETAK

Fenomen zagrebačke subotnje špice dio je javnog života grada Zagreba i njegovih građana. Prostorno obuhvaća potez Gajeva-Bogovićeve-Preradovićeve-Margaretska-Preobraženska ulica i Preradovićev trg. Ugostiteljski objekti i šetnice u centru grada mjesta su okupljanja velikog broja građana te ih možemo označiti kao prostor koji već dva stoljeća privlači ljude da tamo provode svoje slobodno vrijeme. U prošlosti su kavane na Trgu bana Josipa Jelačića i Harmici bile prostor špice, sve dok pojavom novog modernog načina života i metamorfozom kavana u kafiće ('kafićogeneza') krajem 20. stoljeća te "terasizacijom" pješačke zone nije nastala subotnja špica kakva je danas. Posttranzicijsko vrijeme dovelo je do transformacije karaktera špice koji je kritiziran zbog procesa popularizacije, komercijalizacije te medijske eksponacije koji su omogućili da špica postane *in* mjesto u gradu. Subotnja špica je ritualna djelatnost Zagrepčana poput kulture ispijanja kave koja je karakteristična za područje sjeveroistočne Europe. Srž špice je druženje i provođenje vremena s prijateljima na terasama kafića u centru grada na mjestu koje je sjecište svih gradskih zbivanja. Nasuprot zagrebačkoj špici kao kontinentalnom predstavniku uzeta je splitska Riva kao mediteransko mjesto okupljanja i druženja ljudi subotom, ali i tijekom cijele godine zbog povoljne klime. Špica se može podijeliti na dnevnu i noćnu. One se razlikuju po dobnoj strukturi i vremenskom periodu posjećivanja. Kvalitativnim metodama intervjua i promatranja koje su provedene u diplomskom radu utvrđeno je da dnevnu špicu posjećuju pripadnici starije i srednje životne dobi, dok noćnu špicu, najčešće vikendom, posjećuju ispitanici mlađe dobi koji centar grada koriste kao mjesto za noćni provod.

Ključne riječi: subotnja špica, kafićogeneza, splitska Riva, intervjui, promatranje

ABSTRACT

Zagrebian Saturday-downtown is a part of social life of both the City of Zagreb and its citizens. Geographically, it encompasses Gajeva Street-Bogovićeve Street-Margaretska Street-Preobraženska Street and Preradović Square. Catering facilities and promenades in the centre are meeting points of numerous citizens and they can be considered their favourite area as they spend their free time there for over two centuries. In the past, taverns on Ban Jelačić Square and Harmica were considered Downtown area, up until the end of the 20th century when modernist lifestyle transformed taverns to cafes (“kafićogeneza“, n.b.:“cafe-genesis“) and started turning this pedestrian zone into terraced cafes. That is the way Downtown as we know it today came to be. Post-transition period transformed Downtown character, and it is now being criticized for popularization, commercialization and attention they get in the media as one of the in places in town. Saturday Downtown is sort of a ritual for citizens of Zagreb – that is where they drink their morning coffee, one of the traditions of North-East European countries. Essence of Downtown culture is spending time with friends at terraced cafes in the centre of the city where you can be seen. Riva in Split was chosen as a contrast to the continental Saturday Downtown in Zagreb. Riva is Mediterranean meeting point and a place where people spend time during summer, but also during the whole year due to its favourable climate. There are daytime Downtowns and night-time Downtowns. They differ in age groups that visit them and the time period people spend there. Using combined methods of interview and observance, this graduation paper came to conclusion that daytime downtowns are visited mostly by people of old and mean age, while night-time downtowns – usually on weekends – are visited by young people which go to the centre of the city for its nightlife.

Key words: Saturday Downtown, “cafe-genesis“, Riva in Split, interview, observation